

אלול תש"ס - ספטמבר 2000

ספרות ילדים ובנוער

שנת העשרים ושבע

חוברת א' (105)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
משה לימור, עדה קרן
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-5603801/2

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 5829688 5814690 - 02

הכנס החצי שנתי:

ערבות, מעורבות - ביזור ערכי;

חינוך יהודי בתפוצות

כ"ב/כ"ג
תשס"א

הקדמה

במרכז תרבות עמים לנוער בירושלים התכנסו מורים, ספרנים ושוחרי ספרות הילדים לכנס החצי-שנתי שהוקדש ברובו לנושא המרכז השנתי: **ערבות, מעורבות-ביזור ערכי**. וכן לנושאים אחרים: תמונות ללא טקסט וחינוך יהודי בתפוצות.

מר ברגסון, אשר גם הנחה את הכנס, פתח בדברי ברכה ופתיחה (ראה להלן) ואח"כ הרצו הסופרים על יצירותיהם והתמקדו בנושא השנתי. את הכנס ליוותה תזמורת התלמידים של ביה"ס אדם בירושלים. אנו מביאים בחוברת זו חלק מדברי המשתתפים בכנס. נפתח בברכתו של מר גרשון ברגסון.

דברי פתיחה

אני מתכבד לפתוח את הכנס החצי-שנתי של המדור לספרות ילדים במשרד החינוך, שמוקדש לנושא השנתי, ועוד נושאים:

כאמור, בנושא המרכזי ישותפו סופרים וסופרות שספריהם נוגעים בהגדרת הנושא המרכזי, ונשמע גם הרצאות הקשורות במישרין לספרות ילדים. וזהו סדר היום:

1) ערבות ומעורבות - ביזור ערכי.

2) ספרי תמונות ללא טקסט.

3) חינוך יהודי בתפוצות.

4) אתנחתא מוסיקלית - דרמטית של ילדי כיתה ד' של ביה"ס אדם בירושלים.

5) תעודת הערכה לידידתנו רות שאול האחראית, בין היתר, למצעד הספרים.

הנושא המרכזי **ערבות ומעורבות** מעוררת תמיהה אצל אנשי החינוך, כלומר המורים והמחנכים שצריכים לטפל בנושא, וכולם למעשה שואלים מהו החידוש בו? הרי בתוך הנושא כלולים ערכים חינוכיים-חברתיים, שמשמעותם ערבות

ספרי

הספרייה לחינוך
ע"ש דוד ילין

ירושלים

בחיי הקהילה כולל קהילת התלמידים, והרי חכמינו הצהירו "כל ישראל ערביין זה לזה", כלומר היחיד אחראי למעשיו של הכלל, היינו איכפתיות ויחס הדדי בין זה לזה.

וכן הנושא מעורבות, כל אחד חייב להגיב על עוול שנעשה בחברה ובסביבתו. ומכאן לערך השוויון בין אנשים ללא הבדל דת מין וגזע.

הנושא אינו עניין לטיפול בזמן מוגדר. הטיפול בו ממושך, זהו אורח חיים, ואנחנו מצווים לטפל בו בכל הזדמנות ולהפוך אותו לנורמה בחיינו המשותפים. לשם כך נגיע למסקנות וללקחים לאחר שנשמע את ההרצאות המגוונות של הסופרים שהוזמנו להשתתף בכינוסנו.

אנחנו נשמע הרצאות והצעות של תשעה סופרים. (תמונות ללא טקסט - נושא הרצאתה של מרים לשם יפורסם בחוברת הבאה)

הגבלנו את המרצים באשר למשך ההרצאות כדי לגוון את פעילותנו בתחומים שונים, הן בנושא המרכזי והן בנושאים שונים.

עלי להדגיש שכל המרצים המשתתפים בכנס עושים זאת בהתנדבות, ובכך כבר מילאו את הנאמר בערבות ומעורבות - פעילות התנדבותית, ועל כך מגיעים לכולם הוקרה ומחיאיות כפיים.

אני מודה מראש לכל הנוכחים שעל-סמך הניסיון, נשארו אחרי ההפסקה להמשיך הדיונים.

אני מאחל לכולם האזנה נעימה. יש כיבוד בהפסקה. בתיאבון!

קהל המשתתפים בכנס

הזמן שהקדשת לשישנה

מאת: רוני גבעתי

ערב בפקום אחר

יום קיץ. לונדון של 1950. העיר עדיין מלאה חורבות מימי ה"בליץ". השמש שקעה ועוד מעט ערב. עצים גדולים, אגם, כרי דשא עם אנשים וילדים, נחים, משחקים, עורכים פיקניק, פינת שעשועים ריקה מאדם עם נדנדות וקרוסלות. שתי ילדות מטיילות

בפארק. הן יהודיות, האחת בת המקום, שחורת עיניים וצמות, והשנייה, כחולת עיניים ובהירת שיער, זה מקרוב באה מקיבוץ בישראל עם הוריה השליחים. הכל זר לה בעיר הגדולה שלתוכה נפלה, גדול, רעשני, מנוכר, מבחיל, שפה אחרת, אנשים בני עם אחר, כה שונה מכפרה הקטן והמוכר. הילדה בת המקום מתיישבת על נדנדה, השנייה נשארת בצד: נדנדות וקרוסלות עושות לה בחילה.

חבורה קטנה של נערים מתקרבת. הם מזהים שהשחרחרות יהודיה. לועגים לה. מתגרים. מקללים. מורידים בכוח מהנדנדה. השנייה, כחולת העיניים, עומדת בצד, מתאבנת. מקווה שהם לא יזהו שגם היא יהודיה.

שנים חולפות. הן חדלו להתראות ודרכיהן נפרדו. הילדה מישראל, ששבה הביתה, כבר אשה מבוגרת, עסוקה במשפחה, בעבודתה, בענייני חייה. אבל הרגע מהפארק מגיח מתוך השכחה, מטריד, מעיק. רגע שהיא רוצה לברר. מה קרה לה, באותן שניות חשוכות בחייה. איך זה שהיא, שבכפרה בארץ לא נרתעה מוויכוח או ריב, גם מול ילד גדול ממנה, עמדה מן הצד ושתקה. היא כותבת סיפור על ילדה שבאה ללונדון, שזכרון ובדין מתערבבים בו, כתמיד. ובתוכו גם הרגע ההוא, שלדידה הוא גרעין הסיפור. לספר היא קוראת ברבורים מאגם אחר. הילדה שעמדה בצד זו אני.

אל האישי

גם עכשיו אני חיה בכפר קטן, בעין גדי, ומדי פעם כותבת סיפור, ולפעמים נדמה ש"צר עולמי כעולם נמלה." ועולה המחשבה שאולי זו היפוכה של רוח הילדות, ימי החלוציות של הורי וחבריהם, בקיבוץ בגליל בשנות ה-40 ותחילת ה-50, כשמעורבות וערבות לא היו מושגים שעליהם דנו ואותם לימדו, כי הם היו ארוגים בחיי האנשים. כשנשמעו תדיר המלים "אנחנו" ו"בשבילם", ואילו "לי" ו"אני" נאמרו רק בהקשר של

בקשה להתנדב. חיים ביחד, ביום עובדים ובונים ובלילה שומרים ודנים ומתווכחים ורוקדים, כמלות שירי אותם ימים - ב"מאמץ של אלף זרועות," ו"לנו לב אחד, יחד בחדווה יחד במצוקה." מדחיקים רחשי לב וצרות אישיות.

מעורבים ללא-גבול, כך גידלו אותנו, הילדים הראשונים - בחיי הקיבוץ, הארץ, העולם, תמיד לחלוק, להושיט יד, לעולה, לפועל, לעני, לקרוב ולזר, להיאבק למען צדק ונגד עוול. וזו היתה גם רוח הספרים שקראנו - "הלב", "מחניים", "הפואמה הפדגוגית", "מעל החורבות", "ספרטקוס". אולי משום כך התמרדה לה אילמת, במעמקים, השאיפה להתבודד, לקול האישי שלא העז להישמע בקונפליקט שבין החובה והלהט שבחוץ לבין ההומה בפנים, שעליהם כתב ביאליק, שהגיע בשיריו לדקות ועומק כה גדולים בשני קוטבי הנפש - מצד אחד: "לבשו נא עוז! דרכו נא עוז! לעזרת העם! לעזרת העם!" ומצד שני: "בעצם ילדותי יחידה הוצגתי/ ואשאף כל ימי סתרים ודממה."

אולי גם זו סיבה, להליכה, עם השנים, שלי ושל אחדים מבני דורי, אל האישי, הפנימי, לפעמים גם בכתובה. כפי שכתבה מירה מינצר יערי מקיבוץ מרחביה, משוררת נפלאה שמתה בדמי ימיה, בשיר לילדים: "בחורף כשבחוץ בהיר פתאום, ובתוך השלוליות מבריק היום, / סיון נכנסת לכדה לשדה השיכולים, / מוקפת יער גבעולים דקים וירוקים. / היא מנסה להיות לעצמה וכלי חברים."

הנסיך המאושר בעיל הבית

ועולה בדעתי פגישה מדומה, של שניים רחוקים, זה מפראג וזה מלונדון, בין קאפקא לאוסקר וילד. כמה שהם שונים לכאורה: וילד בלבושו ההדור, ראוותני, דיבורו יהיר, בא בחברה הגבוהה, שכתב על פסל הנסיך המאושר שהוצב על כן גבוה שמשקיף על העיר כולה, משובץ זהב ואבנים יקרות, וקאפקא, במראהו הפשוט, מופנם, מתבודד, חי חיי פקיד אפרורי, שכתב על מציאות אבסורדית ומנוכרת שסוגרת על האדם.

אבל כמה שהם דומים זה לזה. בפנימיותם. בהבנתם את מעמקי הסבל והנרדפות, שאותם חוו אישית, ובמאבקם על הניצוץ האנושי בסיפוריהם. המראה החיצוני מוליך שולל. כשהנסיך המאושר של וילד רואה מגבוה את הסבל הוא מתפרק מעדיין, ואפילו את יהלומי עיניו שולח לסובלים, כדבריו לסנונית הקטנה: "כאשר הייתי אדם חי והיה לי לב אנוש, לא ידעתי כלל מהן דמעות. התגוררתי בארמון 'אל צער'... ואכן הייתי מאושר, אם התענוג הנו אושר... עכשיו, לאחר מותי, הציבו אותי בראשו של עמוד גבוה כל כך עד כי אני יכול לראות את כל הכיעור ואת כל האומללות שבעיר, ואף על פי שלבי עשוי עופרת אני יכול שלא לבכות." ואילו

קאפקא כותב: "כנראה שגמרת בדעתך להישאר בבית בערב זה - משלבשת את מעיל הבית וישבת אחר סעודת הערב אל השולחן המואר על מנת לעסוק באותה מלאכה או באותו שעשוע, שלאחר סיומם אתה נוהג ללכת לישון... ולמרות זאת הנך קם ממקומך באי נוחות פתאומית... מודיע שחייב אתה לצאת... בעוד אתה ממחרר כך ברחובות הארוכים... חיזוק נוסף ניתן לכל זה, אם בשעת לילה מאוחרת זו הנך מבקר אצל ידיד, כדי לראות מה שלומו."

לברוח כדי לשוב

בספרות מספרים לא רק על הנדיב, המעורב, הערב לזולת, כי אם על כל גווניה של הנפש האנושית. על רגעי גדולתה, אבל אולי יותר מכך על אפלתה, על הפחדים והיסורים והבושות והחרטות והמתפתים לפשע ועל המשוגע והמנודה. לא פלא שפעמים רבות, ועד היום, יצירות ספרות מוקעות ומוחרמות. אבל דומני שספרות אמת עושה זאת מנקודת מבט מוסרית, באומץ, בהיחשפות, ומתוך צער וחמלה. גם על הרשע והרודף. לא להטיף מוסר היא באה. כי אם לספר סיפור, ולפעמים לנסות לברוא במלים הוויה אחרת, לטוב ולרע. ובהעשירה את דמיונו ובהאירה את הנסתרות שבפינות נשמתנו היא גם נוקטת עמדה, בבחירת המלים, באופן הסיפור, במהלכו שיש בו התפתחות מוסרית, גלויה או סמויה. אבל בעיקר - היא מתחבטת ומתלבטת ומלאה סתירות. היא מספרת על בריחה ממעורבות, על רצון להישאר במעיל הבית, לא להסתבך בבעיות של אחרים, לחיות בשלווה תחת גפנך ותאנתך, ומיד מתייסרת, מדוע הנוח נהיה לא נוח, איך המבט רואה גם את הרעב והרועד שמעבר לחומת גנך.

ילדה בישראל של ימינו, בספרה הרגיש של עפרה גלברט **קירות שלא רואים**, חווה נידוי חברתי - "חרם", ולאט לאט לומדת להיפטר מסטיגמות, תוך כדי התיידדות עם איש מבוגר, חולה נפש. לא בקלות נרקמים יחסים ומגיעה הבנה, כי אם לאט ותוך כדי נסיגות ומכאובים. "מי שלא חריומו אותו", היא כותבת, "אין לו מושג מה זה חרם... כאילו קירות שלא רואים מפרידים אותך מכולם. זאת הרגשה שמשוה אצלך לא בסדר... אתה לא יכול לשכוח. אתה כל הזמן מרגיש משהו כבד בלב. כמו מחלה שאי אפשר לשנות אותה, אלא רק לחכות שהיא תעבור."

שרלוטה, עכבישה זעירה **בחנות הקסמים** של א. ב. וייט, פוגשת את וילבור, חזרזיר קטן ואנוכי שחרד לעורו, ואצל שניהם משתנה משהו, בחווה שבה לבעלי החיים יצרים, קנאות, שנאות ודאגות, וגם לפעמים אותה "מעורבות" מדוברת. אחרי שעזרה להציל אותו, תשושה מהמאמץ ומהכנת שיקי הביצים שלה, סמוך למותה, היא נפרדת ממנו:

"אתה היית לי ידיר... זהה לכשעצמו דבר גדול... טווייתי למענך את הקורים כי אהבתי אותך. לאחר הכל, מה הם החיים? אנחנו נולדים ואחר כך מתים. חיי עכביש שצד זבובים ואוכל אותם אינם דבר גדול כל כך. כשעזרתי לך אולי רציתי להעניק יותר משמעות לחיי. אלוהים שבשמים יודע כמה זקוק לכך יצור חי."

"כאן, קרוב על פני אדמה"

שמעתי את אביבה שחף, זמרת מעין גדי, שרה: "כאן קרוב על פני אדמה/ לא בעבים מעל." וחשבתי: את הערכים, שמדברים בהם כאן היום, אין צורך לחפש רחוק, הם לא רק בכיכר, בהפגנה, בעיתון, בהשמעת דעתך בקול רם. הם קרובים, בכל זמן וסיטואציה - כמו גחליליות בתוך העשב לרגלך שאם תרכן תבחין בהן - במאבק הקיום הימיומי, בכל רגע בחיים שהוא בעצם בחירה חופשית, בביטויים שהם לפעמים חרישיים ונחבאים, לכבוד לאדם ולכל חי ודומם בעולם, לפעמים אפרוריים, מתישים, שגרתיים. איש איש ודרכו.

קחו סיפורים שלכאורה לא שייכים לעניינינו היום, למשל: "מורד הזמיר", של גבריאל צורן, "הנסיכה המכוערת", של שלומית כהן-אסיף, "קייץ עצוב, קייץ מאושר" של רבקה קרון, וסיפורים שלכאורה כן שייכים, למשל: "להיות בת של צועני" של דניאלה כרמי, "עופי חיפושית סיון" של כריסטינה נסטלינגר, ותראו שבעצם הכל שייך. כי בסופו של דבר - על מה אנחנו כותבים? על אהבה וקנאה ואומץ ופחד ובדידות וידידות.

קראתי פעם בעיתון קטן-תפוצה, מקומי, ראיון עם אחיה של משוררת מוכרת מאוד, איש כלכלה, איש מעשי. סיפר על אמם שהזדקנה ונחלשה. איך התרוצץ וטרח לסדר לה בית אבות, ואילו אחותו המשוררת, כך אמר בטררוניה, "היא כתבה שיר." לא הסכמתי איתו. קראתי את השיר, הלא הירואי, העצוב, הכואב, על האם שמחכה למות. כוחו לא נמדד בכסף ולא במספר קוראיו ולא בהשפעתו על אנשי השלטון. הוא מחלחל בדרכו הסמויה והעקיפה, הוא נוגע בנשמתנו בנקודה פנימית במקום שצעקה רמה לא יכולה להגיע אליו.

לגעת בכפוס ובכואב

"את נוגעת ביש בכפות ידיים יחפות", כתבה רבקה מרים, וכך דומני, עושות סופרות לילדים בימינו, שנכנסות אל עולם הרגשות, באומץ, לעומק, תוך חשיפה עצמית, שמגלות את עומקו ויופיו וגם נאבקות על המכאובים שהיו עד כה מודחקים, או לא נחשבו. עולמו הרגשי של הילד אינו עוד זניח ושולי. מיה ירון כתבה על עולם הרגש של ילדה וכמיהתה לאהבת אם בספרה **הדג החמישי הוא שלך**, ובטסי באיירס כתבה על ילדה שאחיה מפגר בספר **הקייץ של הברבורים**,

וכריסטיאנסן האמריקנית כתבה על רגשותיה של ילדה שמקווה, לשווא, שאחותה ההרה תשאיר אצלם את התינוק בספר **אני רואה את הירח**. כולן נוגעות בכמוס ובכואב, צועדות אל תוך עולם הרגש, מרחיבות אותו, שואלות ונפגעות ומתפתחות, ובכך מושיטות יד למי שחושש לעשות זאת. ובמאמץ הכתיבה, טווית הסיפור, בחירת המלים, הן נאבקות, וגם לוקחות אותנו למסע מרתק, שיש בו מתח והרפתקה ומעורבות אחרים, שמגלים גם חולשות וגם כוחות פנימיים, וגם ניצוצות של הקשבה ונתינה.

אם תרצי או לא תרצי

זה ילווה אותך, לפעמים ירדוף: הילד שבוכה מעבר לחלון חדר הכתיבה שלך; זכרון העמידה בצד כשהיית עדה לראשונה לתקרית אנטישמית מבהילה; השאלה מה את כותבת סיפורים במקום לפעול למען אנשים במצוקה, למנוע אלימות ואי צדק. את יכולה להגיד שכבר עשית את שלך, שגם הכתיבה היא מעורבות ומחויבות, את יכולה לנסוע לטימבוקטו.

אבל את יודעת שזה ימשיך לפעום בתוכם, כנראה כל עוד את חיה, הניקור של המצפון, מציק, דוחק: האם אינך בורחת, מסתגרת, מרמה את עצמך, דורש לא לשקוט, להישאר אדם מתלבט תמיד, נוקט עמדה. על פי רוב לא מוצא תשובה ולא פתרון ברור. מתבטא אצל כל אדם באופן שונה, בצורה שבה חי, בדרכי ביטוי, שאצלך, כנראה, ימשיכו בצורת סיפורים, אם תצליחי לכתוב עוד משהו. כמו למשל, בספר **איילות בשלג**, כשגפן רוצה לברוח מהעול של סבא שהופיע פתאום בחייה: "שלא יבוא. היא רוצה להישאר כפי שהיתה עד עכשיו, כמו ילדים אחרים שפטורים מסבים שלא הכירו, וסבים לא קמים לתחייה לבייש נכדים." או כמו בתיה בספר **ציפור העץ**, ש"נתנה לעלבון ולכעס למלא אותה... וחשבה מחשבות רעות על הילד והאשה: שיקרה להם משהו רע... ואז נדהמה: היא האמינה שהיא טובת לב, אבל כמה רוע נובע מתוכה עכשיו. בין הספרים מצאה את "הד"... הסיפור על ילד והוריו, שהיו עובדים לאנשים לבנים באמריקה זעזע אותה... התבישה על שהיא, שמימיה לא סבלה כמוהם, כועסת על דברים שנראו עכשיו שטוטיים..."

ותמשיכי לקרוא ספרים ולתהות על יכולתם לגעת, ואל אחדים מהם לשוב, למשל, אל **הנסיך הקטן**, שחשב שהיה רק עסוק במסעיו ותמיהותיו, והנה מראה לו השועל מה הוא עשה, מתוך תום ילדות ורגישות אנושית: "הזמן שהקדשת לשונתך הוא המשווה לה חשיבות כה רבה... בני האדם שכחו אמת זו... אולם עליך לזכור את הדבר תמיד, כי לעולם ערב אדם לשלומו של זה שהוא מאלפו. ערב אתה לשלום שושנה שלך."

ערבות מעורבות ושיוויון בין הפינים

פאת: חוה שכטר

בשנת הלימודים תשנ"ב, ביוזמתו של יו"ר המזכירות הפדגוגית דאז - ד"ר אליעזר מרכוס, פעלה קבוצה של אנשי מטה, מועצת התלמידים הארצית, מורים, מנהלים ומפקחים, והכינה מסמך בשם "מעורבות שותפות ואחריות".

בהקדמה למסמך זה נאמר ע"י שר החינוך דאז, מר זבולון המר:

"על בית הספר להכין את התלמיד להמשך חייו כאזרח שווה זכויות בחברה דמוקרטית... עם כל ההבדלים בין חובותיו וזכויותיו של תלמיד בית הספר לבין חובותיו וזכויותיו של האזרח הבוגר, יש גם מכה משותף. בכל שלב בחיינו ובכל מצב אין לאיש מאיתנו זכויות בלי חובות ומחויבויות כלפי הזולת וכלפי הכלל. דווקא מי שזכויות האדם הן מיסודות השקפת עולמו, חייב לזכור כי בחברה האנושית אין זכויות בלי חובות.

מובן כי למטבע זה יש גם צד שני: אין לצפות מאדם כי ימלא את חובותיו בלי שיכבדו את זכויותיו, בלי שיתייחסו אליו בכבוד ובהגינות. זהו המסר החינוכי הכפול שמערכת החינוך צריכה לשרר לתלמידיה, כמילים ובעיקר במעשים". סוף ציטוט. בחרתי לפתוח בציטוט זה, משום שהוא רלוונטי בעיני לנושא הרצאתי, ובעיקר רציתי להתייחס לסיפא שלו.

בעיני החברה, עיקר שליחותו של בית הספר היא להכשיר אנשים צעירים לממש את עצמם, בגיל מבוגר יותר, כאזרחים במדינה ובחברה. לחינוך מטרה חברתית מפורשת, אך נראה כי מטרתו החברתית של החינוך אינה מתגלמת די הצורך במעשה היומיומי בבית הספר.

לטעמי, כבוד האדם, שיוויון ערך האדם והתחשבות בייחודי שבו, חירות וחופש ביטוי, הינם מקצת מן הערכים ההומניסטיים החייבים לבוא לידי מימוש בבית הספר, והם אשר יהוו פתח לערכים כמו מעורבות בחיי הזולת והקהילה ושיוויון בין המינים.

ערכים אלו הינם בני מימוש בחיים היומיומיים בביה"ס ובחברת הילדים. זהו המקום בו מבטא הילד את עצמו בזיקתו לחברה ולזולת, והמעורבות בחיי

החברה הינה חלק משמעותי ממכלול החיים עבורו והיא מאפשרת עשייה והתפתחות בדרכים רבות.

ביה"ס הינו המקום בו עשוי התלמיד ללמוד את העקרונות והערכים המאפיינים חברה דמוקרטית-פלורליסטית, להפנים את ערכיה ולהתנסות ביישומם בחיי היומיום בביה"ס, ובכך לעצב את דמותו כאדם.

אחת הדרכים לחנך לערכים אלו ואחרים, הינה באמצעות הסיפור.

ערכו של סיפור הוא בראש ובראשונה בו עצמו, בחיוניותו האנושית, בריבוי פניו ואיכותו. רק מתוך עמידה על ייחודו של סיפור ניתן לגלות כי ממנו נפתחות אף נתיבות לחינוך, לטיפול ולעיצוב אנושי וחברתי של הקורא.

הסיפורים עשויים לסייע לילד לצמוח מתוך האגוצנטריות שלו וצרכיו האישיים, לעבר תחושת הצורך בביטחון הכלל והחברה ובטובתם.

מתוך הצורך בביטחון אישי צומח אף הצורך להשתייך, להיות חבר מקובל בחברה. סיפור המצליח לעורר בילד רגשות השתייכות, עשוי ללמד אותו לחרוג מתחומי ה"אני" ולהקנות לו הזדהות ומעורבות עם מסגרות רחבות יותר.

מתוך הזדהות עם גיבור הסיפור הוא עשוי ללמוד להתחשב בזולת, לשתף עימו פעולה ולפתח קשרי אהבה וידידות. אמפתיה זו, הדרושה ליצירת יחסים חברתיים תקינים, נרכשת גם מתוך סיפורים ריאליסטיים, שתוכנם הוא עולמו המציאותי של הילד.

רק כאשר חש הילד כי הסיפור מדבר אליו, פועל בעולמו, מקנה לו מימד התייחסות נוסף אל החיים, גורם לו הנאה - רק אז הוא חש את תרומתו להכרתו את עצמו ולפורקן ללחצים ומועקות.

בספרו של מאסלו **המורטיבציה והאישיות**, במהדורתו המתוקנת משנת 1978, הוא מונה את צרכיו היסודיים של האדם והם:

הצרכים הפיסיולוגיים; הצורך בביטחון; הצורך בשייכות ובאהבה; הצורך בהערכה עצמית ובכבוד; והצורך במימוש עצמי.

צרכים אלה בולטים על רקע המשך דבריו של מאסלו, הרלוונטים גם לתקופתנו אנו:

"קיים בנו הצורך להתגבר על התחושה הכללית של ניכור, זרות, בדידות ועזובה, שהתפתחה מן המוביליות שלנו, משבירת הקהילה המסורתית, פיזור המשפחות, פער הדורות, התרחבות העיור, היעלמות הקירבה הכפרית והשטחיות של הידידות בחברה המודרנית..."

נראה כי תורת "הצרכים היסודיים" של מאסלו עשויה לשמש לנו נקודת מוצא בבחירת סיפורים לטיפולם של צרכים אלה, על מנת לממש צורכי השתייכות וחתירה לכיבוד הזולת והוקרתו. דרך התנסות מושאלת בחייהן של הדמויות הספרותיות תתעשר ההבנה של הילד ותתרבנה אפשרויותיו לעזור לעצמו ולחברה.

בצורך אחד מתוך אלה שמניתי ע"פ סולם מאסלו, הרלוונטי לנושא הרצאתי, הוא: "הצורך בהשתייכות", רציתי להתמקד:

בחרתי להתייחס לנושא זה דווקא ברמת הפרט, בהקשרים של מעורבות נפשית רגשית והתנהגותית, כפי שהם באים לידי ביטוי בסיפורי, משום שבמרכזם עומד הילד על גדולותיו וחולשותיו, ניצחונותיו וכישלונותיו, מאבקי החוץ ולבטי הפנים שלו.

הסיפור הראשון בו נושא זה בא לידי ביטוי הינו "להיות שייכת".

ניצן, ילדה דחוייה בכיתתה סובלת מכך ולמרות מאמציה ורצונה, אינה מצליחה להשתלב ולהיות מעורבת בחברת הילדים. ניצן חשה בצורך הבסיסי שבקשר ההדדי בין בני האדם והיא מבינה כי עליה לנקוט יוזמה, ליצור יחסי גומלין בינה לבין חבריה לכיתה, על מנת לגרום להם לקבלה למעגל החברתי. ניצן ממציאה פעילות משחקית, פונה אל המורה ומבקשת ממנה לאפשר לה לקיים שעת חברה בכוחות עצמה. היא בוחרת קבוצת תלמידים אהודים וכנגדם קבוצת ילדים פחות אהודים. הילדים האהודים נשלחים אל מחוץ לכיתה והילדים הפחות אהודים מוזמנים ליצור מעגל ולבחור נושא לשיחה. הם מקבלים הוראה לא לשתף את הנכנסים בשיחתם. הילדים אשר נשלחו אל מחוץ לכיתה מוכנסים בזה אחר זה, ומנסים להשתלב בשיחה. ניסיונות ההשתלבות של הילדים במעגל השיחה, שונים ומשונים. הפעילות מתארכת אל מעבר לתחומי השיעור והמורה אשר חשה את התרגשות תלמידיה מוכנה להקדיש את השיעור הבא להמשך הפעילות. הפעילות מביאה את הילדים לשיחה ערה ונרגשת אודות תחושותיהם. הם מבטאים את הזדהותם עם תחושותיו של ילד דחוי. הם מגלים בשיחה עד כמה חשובה הערבות ההדדית ומה השפעתה על המעורבות החברתית.

הסיפור השני הוא: "לגלות או להסתיר"? גיבורת הסיפור, גלית חשה תחושה של חוסר אונים. אביה בכלא והילדים לועגים לה. היא חשה כי היא נמצאת בשולי החברה. ההזדמנות לחוש תחושת שייכות ניתנת לה כאשר המורה מטילה משימה

על בני כיתתה לשעת חברה. לאחר התלבטות קשה בין לגלות או להסתיר את סיפור בני משפחתה, גלית מחליטה לפעול באופן מעשי, על מנת להביא את בני כיתתה למעורבות ואחריות ביחסם אליה. היא חושפת את סיפורה העצוב, את מצבה המשפחתי הקשה ומעוררת את עניינם של חבריה לכיתה. היא מספרת לחברי כיתתה על החיים בכלא, על אביה אותו היא אוהבת ובכך היא הופכת את מציאות חייה למנוף אשר באמצעותו היא מעוררת אמפתיה לסיבלה ומעלה את סיכוייה לשנות את מצבה החברתי. בעקיפין היא מביאה את חבריה למעורבות בחייו של החריג והשונה בחברה. ניתנת להם ההזדמנות להיות מעורבים בחייו של אסיר מההיבט האישי של חברתם לכיתה.

הסיפור מבקש להתמודד עם משאה של הסטיגמה החברתית, להבליט את עוצמת הפגיעה במי שנושא את הסטיגמה ואת הייסורים והסבכים הרבים שבניסיון להתגבר עליה. הסיפור עשוי לשמש נקודת מוצא לשיחה על סטיגמה חברתית, על יחסה של החברה לחריג והמאבק על ההתקבלות. הניסיון להביאם להיכנס לעורה של הדמות, להביע את המתרחש בקרבה ולעודדם לחוש הזדהות עם הסובב, בא על מנת להבין כי ערבות ומעורבות בחייו של הזולת עשויים להקל את ייסורי השתלבותו של היחיד.

הסיפור השלישי, שמו: "מסיבה למקובלים בלבד". סיפור זה מייצג את הגישה כי ככל ששותפים רבים יותר יהיו מעורבים בתהליך כלשהו, כך תגבר האחריות, המעורבות והעבודה המשותפת בין הילדים.

תופעת הילדים המקובלים יותר והמקובלים פחות נפוצה במסגרת החברתית של הילדים. בכיתה של לירון החלוקה לקבוצת המקובלים ושאינם מקובלים, ברורה. הילדים אינם מקיימים מסיבות משותפות ותחושת הקינאה בילדים המקובלים, רבה. באחד הימים מקבלת לירון פתק באמצע השיעור, בו נכתב כי היא מוזמנת למסיבת יום ההולדת של ליאורה מקבוצת המקובלים. התרגשותה של לירון רבה. מבחינתה זוהי הזדמנות לשנות את מצבה החברתי ולהגדרו באופן ברור וחד משמעי. היא מקווה כי מעתה תוזמן באופן קבוע למסיבותיהם של הילדים המקובלים בכיתה. לאחר השתתפותה במסיבה היא מגלה, כי במקום לחוש שמחה היא חשה אכזבה, בעקבות האירועים במסיבה. היא מבינה כי רק להימצא במקום מסויים כי הוא "נחשב" אינו מספק אותה. הזדמנות אקראית לשינוי המצב החברתי בכיתה מתאפשרת, כאשר באחד הימים היא שומעת במקרה את סיפורה העצוב של מיכל, חברתה לכיתה, שאינה יכולה לקיים מסיבת יום הולדת לחברי כיתתה, היא מחליטה לעשות מעשה בדרכה המיוחדת. היא מגייסת את כל

בני כיתתה, יוזמת, סוחפת אותם לפעילות ומעורבות והם מתכננים ומכינים למיכל חברתם מסיבת הפתעה ליום הולדתה.

מכיתה בה הייתה חלוקה ברורה לקבוצות, הפכו הילדים לכיתה פעילה ומגובשת, קבוצת ילדים הנרגשת מעצם שיתוף הפעולה ומתוצאותיו.

נקודת המוצא לכתיבתו של סיפור זה מבטאת את תפיסתי החינוכית, כי ככל שהאדם נפתח יותר למציאות האישית שלו ושל זולתו, פתיחות לא שיפוטית, כך יחסיו אל העולם הם פחות יחסי "אני - הלז", נוסח בובר, יחסים תועלתניים, חיצוניים, אלא יותר יחסים פתוחים, יותר יחסי "אני - אתה". האדם שנפתח להיות הוא עצמו יניח אף לאחרים להיות עצמם. מכאן קלה יותר הדרך ליחסי אמון ושיתוף פעולה עם הזולת. נראה כי ההיענות לצרכים הייחודיים של הפרט הם בו בזמן אף היענות לצרכים החברתיים, שהרי החברה אינה אלא המכלול של יחידה.

הסיפור הרביעי הינו: "הסוד שלנו", והוא מייצג גישה דומה לסיפור הקודם. יואב, השובב של הכיתה, אינו יכול להשלים עם העובדה כי את מורתו האהובה, מחליפה מורה ממלאת מקום. בתחילה הוא עושה הכל על מנת להפריע לה, ואף מנסה לגרור את חבריו לכך, אך אט אט הוא משנה את גישתו. המפנה חל כאשר הוא וחברי כיתתו אמורים לפעול יחד ולגלות מעורבות בתכנית סוף השנה שעליהם לארגן. הקשר הסמוי שיצרה עימו מורתו, גורם לו לשנות את גישתו אליה באופן אישי ואף אל מסגרת ביה"ס ולהפעיל את חברי כיתתו לעשייה. הרעיונות וההפריה ההדדית הנובעים מעבודה משותפת, יוצרים אווירה מיוחדת בכיתה, רעיון רודף רעיון ויוזמה רודפת יוזמה והילדים מבינים כי ככל ששותפים רבים יותר יהיו מעורבים בתהליך העשייה, כך מתעצמת איכות עבודתם המשותפת, והדרך להשגת היעדים קלה. הפעילויות המעשיות שלהם לקראת מסיבת סוף השנה, מהוות ביטוי למעורבות ולאחריות קבוצתית, כיתתית ובית ספרית, אשר תוצאתן הסופית מרגשת את ביה"ס כולו. האווירה המלווה את העשייה החברתית יוצרת אווירה לימודית טובה והרבה רצון טוב והתלמידים מגלים את שכרה של עבודה משותפת.

כשעמדתי לסיים את תיאור תוכנם של סיפורי, חלפה במוחי המחשבה כי לכל גיבורי בסיפורים ישנו מכנה משותף. כולם תלמידים בביה"ס, המתאמצים להתגבר על מצב קשה כלשהו, ורוצים להראות ולהוכיח כי אף להם היכולת והכוח להסתדר, להתגבר על הקשיים ולהביא תועלת. הם לומדים לסמוך על כוחותיהם ולהתאמץ ולעמוד בפני כישלונות. בסופו של דבר הם מגיעים

למטרתם בשל תושייתם, אומץ ליבם וחוכמתם ובעיקר בשל כוח הרצון וההתמדה המובילים אותם למעורבות בסביבתם.

לסיכום:

דרך העיסוק בסיפורים אלה מגלים התלמידים את ההתחככות בחיים, את ההתמודדות בחיי היומיום, את השפעתה ותוצאותיה של מעורבות או אי מעורבות בחיי הזולת והכלל, מה שעשוי לסייע לצמיחתו של התלמיד כאדם אוטונומי, כחבר פעיל בקהילה וכאזרח איכפתי ומעורב במדינה.

לא בכדי טען ג'ון דיואי, המחנך והפילוסוף, כי ביה"ס אינו הכנה לחיים, כי אם החיים עצמם.

ילדי כיתה ד' בי"ס אדם בהופעה

על ערבות ועורבות בסיפורים על חסידים

עאת: יונדב קפלון

איש חסיד היה, שמצנת נטילת לולב ואתרוג בחג הסוכות, היתה המצוה שלו, המצוה החשובה והחביבה ביותר בחייו. הוא חסך במשך השנה כולה, פרוטה לפרוטה, עד אשר בהגיע ערב חג הסוכות היה כבר בידו סך הגון של 200 רובלים.

בלב רוגש יצא אותו חסיד אל השוק בעיר הגדולה על מנת לבחור לעצמו את האתרוג היפה והמהודר ביותר בשוק.

אלא שפתאום עלה קול בכי באזניו.. עגלון יהודי ישב בצד הדרך, בין השיחים, וגעה בבכי: "במה אוכל לעזור?" - שאל החסיד, והעגלון ענה: "לא תוכל לעזור לי! גדול אסוני מנשוא!" ובכל זאת, הפציר החסיד: "ספר נא לפחות מה האסון שאירע לך".

מן הון להון, לאותו עגלון אירע הדבר הנורא ביותר שעלול לקרות לעגלון: סוסו, מטה לחמו היחיד, התפגר ומת לו.

"וכמה יעלה לך סוס חדש?" שאל החסיד בשקט.

"הו! סכום עצום! סוס חדש יעלה לי 200 רובל!"

קיצורו של דבר, בתוך רגעים אחדים הועבר כל כסף-האתרוג, 200 רובל טבין ותקילין, לידי העגלון המאושר, שלא מצא מילים לומר כעת מרוב הכרת תודה.

והחסיד שב לביתו בידיים ריקות ובלב כבד.

שעת השקיעה קרבה. עוד מעט ליל התקדש החג, והחסיד מביין: עמדתי בניסיון הראשון כשוויתרתי על האתרוג. עתה עלי לעמוד בניסיון השני, הקשה יותר: כיצד לא ליפול עכשיו בפח העצבות?

פתאום נצנץ בו רעיון. הוא פרש לצדדין ובקול רועד הודיע לו לקדוש ברוך-הוא: "להוי ידוע לך, כי אני בשום אופן ופנים לא אפול לעצבות! נכון הוא כי כל אחינו בית ישראל יברכו מחר על אתרוג. ומה בכך, אני אעמוד לפניך מחר - ואברך על סוס!" לפנינו דוגמא של חינוך טבעי, עממי וכובש-לב, למה שהוגדר כאן בנושא המרכזי: "ערבות ומעורבות".

אנו חיים כבר - ברצוננו וגם, לעיתים, בניגוד לרצוננו - על אותו מחזור-דם. ובלשון חז"ל: כל ישראל ערבים זה לזה.

בתורת החסידות מצינו עוד שני פירושים לערבות זו: ערבות מלשון ערבוב ותערובת: היינו שבני אדם וחלקי החברה מוצרכים להיות מעורבים בדעת ולפחות בהיכרות הדדית אלו עם אלו, וכן ערבים במובן של טעימים: היינו שהאנשים-האחים מדברים ומקשיבים זה לזה עד שהם מצליחים לחוש במתיקות ובטעם הערב המיוחד, המאפיין כל סוג ומין של יהודי ויהודייה.

רובד השורש של "ערבות ומעורבות" הינו רובד מצב-היחסים בין גילוייה השונים והמגוונים של נפש היחיד. יכולת ההידברות הפנימית של האדם, בין חלקי אישיותו, היא המצע הראשוני וההקדמה ההכרחית לשלב המתקדם והמוחצן יותר - "ערבות ומעורבות" בקהילה ובחברה.

הזדהות היא אם כן מלת המפתח הראשונה בהקשר שלנו.

וחסידים מספרים: הצדיק רבי יחזקאל מקוזמיר ליווה פעם את אורחו, ה"יהודי הקדוש" מפשיסחא, לביתו. הושיט רבי יחזקאל את ידו לכיסו, שלף משם קופסת טבק, והציע ל"יהודי" להריח בטבק.

קרא ה"יהודי" בהפתעה גדולה: "באמת, וכי כיצד ידע מר כי בדיוק עתה נתאוותי להריח טבק?"

ענהו רבי יחזקאל: "באמת, וכי כיצד יודעת הויד, כשהאף מתאוה להריח טבק?"

מידות הלב - מלמדנו רבי נחמן מברסלב - צריכות להרגיש כמו שכנות טובות בבניין משותף. פעם זו משלימה לזו מעט קמה, ולמחרת זו מחזירה לחברתה בכוס סוכר...

ברור שיחסים כאלה הם תוצאה של הסדרי שלום והרמוניה בין האדם לבינו ובין אדם לסביבתו. הדבר גם מותנה בכך שכל אחד מאברי הנפש עוסק בחישוף ובפיתוח כושר ההזדהות שלו עם כל אחד מהאברים האחרים, כשם שבגוף ("כל ישראל - סוד גוף אחד", כנאמר בכתבי הקבלה של תלמידי האר"י הצפתי) האברים השונים, כמו כף הרגל, גלגל העין, תנוך האוזן או תא ה-d.n.a. עשויים לשמש גם כחלון-מיקרוקוסמי למכלול כולו.

ושוב מספרים, על ה"שרף" רבי אורי מסטרליסק, שקירבו לפניו פעם כוס קפה וקוביית סוכר. נטל את הקפה בידו האחת ובידו האחרת חפן את קוביית הסוכר, ושתי.

אחרי כן פתח הצדיק את כף ידו והנה - נעלם הסוכר. כל הנוכחים תמהו והשתוממו עד מאד, עד שהסביר הצדיק:

"הקפה שלי דווקא היה מתוק, ואתם הסכיתו ושמעו: בתהילים נאמר "אין שלום בעצמי מפני חטאתי"; היינו שהחטא העיקרי של האדם מתבטא בסופו-של-דבר במצב-דברים זה של "אין שלום בעצמי". אך מי שעוסק בתיקון נפשו ובתיקון בכלל, סיים הצדיק, עשוי להגיע לעתים למצב כזה שבו לא רק לשונו כי אם כף-ידו דווקא מרגישה את טעם הסוכר..."

לסיום, מלים אחדות על ספרי **שבת מוזרה ביער** - 13 סיפורים חסידיים לילדים (בהוצאת "שוקן"). בכדי לא להיות כנחתום המעיד על עיסתו, פשוט אקרא בפניכם קטע קצר, הקטע החותם את הסיפור "אורח באניפולי":

פעם אמר רבי זושא לחסידיו:

"אין דבר בעולם שאי-אפשר ללמוד ממנו כיצד לעבוד את השם.

קחו למשל, את הגנב.

לא פחות משבע מידות חשובות יכול כל חסיד ללמוד ולנסות "לגנוב"

אפילו מן הגנב... ואלו הן:

מידה ראשונה: "הצנע לכת", כלומר לעבוד בשקט.

מידה שנייה: "מעמיד עצמו בסכנה", כלומר לא לחשוש מן הסיכון.

מידה שלישית: "מחשיב קטן כגדול", כלומר לא לזלזל בפרטים.

מידה רביעית: "עמל וטרח", כלומר - להתייגע, לא לחשוש מעבודה.

מידה חמישית: "זריזות", וזה ברור. העצלנים לא מספיקים כלום.

מידה שישית: "ביטחון", כלומר, כמו הגנב לבטוח ולהאמין שיהיה טוב.

ומידה שביעית ואחרונה: "אל יאוש!", כלומר, אם לא הצלחת במשימתך הפעם "לא נורא! נסה שוב...".

אני מאחל לאחי הסופרים ולכולנו שנת ערבות ומעורבות, ברובד הרציני והמחייב של הביטוי - ובלב שמח.

חברות, שוויון ושותפות גורל בספרי: לראות בעיניים עצומות עאת: ענת ישראל

בעולם של הרצוי ולא של המצוי, הייתי מגדירה את עצמי לא רק כאזרחית המדינה אלא גם כחברה בה, שכן למילה אזרחית יש קונוטציה פורמלית של חובות וזכויות המעוגנות בחוק, ואילו המונח חברה או חברות שולח אותנו להקשר של ערכים, תפיסות עולם ותחושה וחוויה של שותפות גורל, ואלה כמדומני הדברים שעומדים על סדר יומו של כינוס זה.

ההיבט הפמיניסטי או כפי שהוא מנוסח בכינוס הזה - שיוויון בין ילדים וילדות - הוא אחד משלושה היבטים שאנסה לגעת בהם כאן, כמובן בהתייחס להופעתם בספרי. ההיבטים האחרים, חשובים לא פחות, הם ההיבטים של יחסי עדות ומעמדות ויחסי ערבים ויהודים.

אני חוזרת למונח "חברות בחברה" ושותפות גורל מפני שלראות בעיניים עצומות נכתב מתוך גישה שאומרת: אני, למרות הייחוד שבי, למרות זכותי לחיות ולהתפתח כאינדיווידואל - אני גם חלק מחברה, חלק מכלל שמורכב מהרבה פרטים אחרים ושונים. בדרך כלל אנחנו נוטים להתקרב ולהתחבר עם אנשים שדומים לנו ברקע, בהשכלה, בהתעניינות, ולרבים מאתנו אין כל מגע עם חלקים גדולים בחברה ששונים מאתנו. כמה יהודים מקיימים יחסים חברתיים עם ערבים? כמה מגיעים חברתיים מתקיימים בין חילונים לדתיים? בין "צפוניים" ל"דרומיים"? ומן הסתם כך גם מתנהלים חיי החברה של ילדינו.

בספרי "הכרחתי" ילדה "צפונית" לבלות שבועיים בחדר אחד עם ילד "דרומי". הילדה אביגיל נולדה עם כפית כסף בפה. היא נהנית משפע כלכלי, מאפשרויות ללמוד, להתפתח, לנסיעות לחו"ל וכן הלאה. הנער, זוהר, גדל בלי אבא (אביו בבית סוהר), והוא חווה מצוקה קיומית כמעט. זה לא אומר כמובן שאין צרות ב"גן העדן" של אביגיל או שאין נקודות אור בחייו של זוהר, אבל ברור שחיהם שונים, ההתמודדויות שלהם שונות, נקודת הזינוק שלהם אל החיים שונה, וכך גם טעמיהם. סביר להניח שהשניים האלה לא היו נפגשים לעולם, אילמלא המציאות, זו שמשותפת לכולנו, התערבה בחייהם באופן אלים באמצעות פיגוע והפכה

אותם לקורבנות. שניהם - בני מינים שונים, בני מעמדות שונים או במינוח פחות סוציאליסטי - בני שכבות סוציאקונומיות שונות - קורבנות שווים של הטרור. הם נפצעים באופן זהה בעיניהם ונגזר עליהם לבלות שבועיים בחדר אחד במצב עיוורון, שאין אנו יודעים אם הוא זמני או תמידי. כלומר הם שותפים לאותו כאב, לאותן חרדות ולאותה מגבלה של חוסר היכולת לראות. יחד איתם באותו חדר נמצא גם יוני שותף לעיוורון ולחרדות, אם כי כתוצאה מנסיבות אחרות. יוני השואף להיות מדען נפצע בעיניו בעת ניסוי בכימיה. קיומו של יוני במשולש הזה מרחיב את המשמעות של שותפות הגורל.

בעיצוב שלוש הדמויות האלה - אביגיל, זוהר ויוני - היה עלי להתמודד עם הסכנה ליפול לסטריאוטיפים. אם נפלתי או לא - אינני יודעת, אבל אני חושבת שההסתכנות בסטריאוטיפ היא חלק מהניסיון להביע איזושהי עמדה, לומר אמירה ערכית על העולם שאנחנו חיים בו. ואני מודה שאכן רציתי לומר משהו, דווקא משום שהספר מיועד לילדים ובני נוער, שנמצאים בראשיתו של תהליך גיבוש עמדות ותפיסת עולם. במובן זה הספר הוא מעין הבעת משאלה להסרת המחסומים הנובעים מדעות קדומות ומהתניות. מובן שהמשימה הראשונה והעיקרית היתה לספר סיפור שירתק, שירגש, שייגע בקוראים, אבל במהלך הכתיבה והשכתובים הייתי מודעת למטען הערכי שמתלווה לסיפור, לדמויות, לאינטראקציות ביניהם ולדברים שהן אומרות. והמטען הזה טומן בחובו גם סיכון מסוים של גלישה לסטריאוטיפים כאמור, ושל גלישה לדידקטיות. הבחירה לספר סיפור מהסוג הזה, ואפשר לפתח דיון שלם על מקומה של אמירה ערכית בתרבות פוסט מודרניסטית שמתנערת מסימון של טוב ורע, נכון ולא נכון. מכל מקום הבחירה הזאת חייבה אותי לבדוק קודם כל בתוך עצמי את עמדותי, האם אני עצמי נקייה מדעות קדומות, האם אני עצמי לא פועלת, חושבת, כותבת מתוך ההתניות שנטמעו בי בשנות ילדותי ונעוריי?

למשל, בעיצוב דמותה של אביגיל לעומת דמויותיהם של זוהר ושל יוני, הרגשתי שאני נוטה לצייר את אביגיל כפסיבית מדי. היא יותר מתבוננת, מגיבה, מפרשת, אבל פחות יוזמת ומובילה מהלכים, בוודאי פחות מזוהר ששופע אקטיביות. במיוחד נעשיתי מודעת לכך כאשר כתבתי את הסצינה שבה, לאחר השחרור מבית החולים, מצפה אביגיל לטלפון מזוהר. "באותו ערב זוהר לא צלצל. גם לא למחרת. חשבתי ששכח. בטח גם אותו הציפו החיים - החברים, המשפחה, השכונה. כבר לא הייתי בטוחה במה שקרה בינינו. אולי, חשבתי, לא קרה כלום, אולי הכל התרחש רק בדמיון שלי."

זו היתה הגירסה הראשונה, ואז בשכתוב, הרגשתי לא נוח עם הקטע הזה. אמרתי לעצמי למה היא יושבת ומחכה לטלפון, למה תמיד זה הוא שצריך לצלצל, להזמין, ליזום? הפמיניסטית שבי התקוממה. אם אני גדלתי כך, זה לא אומר שגם אביגיל צריכה להיות כזאת, ואז הכנסתי לאמצע הקטע הזה משפט אחד שהוא בבחינת צעד קטן בכיוון של אקטיביות. וכך נראית הגירסה החדשה: "באותו ערב זוהר לא צלצל. גם לא למחרת. חשבתי ששכח. בטח גם אותו הציפו החיים - החברים, המשפחה, השכונה. ניסיתי להתקשר אליו כמה פעמים ולא היתה תשובה. ואחר כך כבר לא הייתי בטוחה כמה שקרא בינינו" וכו'.

נכון, זה לא נורא הירואי, זה לא הופך אותה לפמיניסטית דגולה, אבל בכל זאת צעד קטן. היא לפחות ניסתה, ולזכותה ייאמר שהיא גם זו שמספרת את הסיפור, שגם זה איזושהו אקט - להשמיע קול, לספר את סיפורך, לומר את דברך. לא בכדי כל כך הרבה נשים בשנים האחרונות אכן כותבות, מספרות סיפורים ומשמיעות את קולן ונדמה לי שבתחום ספרות הילדים קולנו נשמע ברמה.

כשדיברתי קודם על הסכנה ליפול לסטריאוטיפים התכוונתי גם לעניין האקטיביות של בנים לעומת הפסיביות של בנות, אבל יותר מכך לסטריאוטיפים של מזרחים ואשכנזים, ואני מעדיפה להשתמש במונחים הסלנגיים "צפוני" ו"דרומי" בהקשר החברתי כמובן ולא הגיאוגרפי. ובנושא הזה נדרשתי לבדיקה עוד יותר נוקבת עם עצמי. מה יותר סטריאוטיפי מילד מזרחי שאביו יושב בכלא, שמגדלת אותו אמא חמה בעלת חכמת חיים שנועצת ברבנים בשעות מצוקה? ובכן מה שעוד יותר סטריאוטיפי זה להעמיד את הילד הזה מול ילדה בלונדינית מבית עשיר, שמנגנת בגיטרה, רוקדת באלט והולכת לחוג מחשבים ושיש לה הורים אקדמאים קרייריסטים שלא כל כך מסתדרים ביניהם. ואני עשיתי את זה. ולמה אני מספרת לכם את זה? לא מפני שאני מזוכיסטית שרוצה להלקות את עצמה בפומבי וגם לא מפני שאני רוצה לגנוב מהמבקרים את העבודה, אלא מפני שאני רוצה לשתף אתכם במשהו מן הבעיות שהייתי צריכה להתמודד איתן ברגע שבחרתי לגעת בפער החברתי. איך להתמודד? יש בוודאי דרכים רבות וכל כותב ודרכו שלו. אני בחרתי בשני פתרונות: אחד - המתבקש ואפילו הכרחי - לנסות להפוך את אביגיל ואת זוהר לדמויות פרטיות, עם מאפיינים אישיים שאינם קשורים בהכרח למוצא אתני, להשכלת ההורים ולמצב כלכלי, חוש הומור, רגישות פתיחות, פגיעות, טמפרמנט סוער או רגוע, אקטיביות ופסיביות, קסם אישי - כל אלה ועוד הן תכונות שיכולות לאפיין דמויות בכול המיגזרים החברתיים. המשימה שלי היתה לצייר זוהר ספציפי אחד ואביגיל ספציפית אחת שהקוראים יוכלו להזדהות איתם.

פיתרון נוסף שענה לא רק על הצורך הזה היה בדמותו של יוני, אף הוא מזרחי, אבל מרקע שונה לחלוטין מזה של זוהר. יוני מציע אופציה נוספת של מזרחי, נקייה, כך אני מקווה מהמאפיינים של הסטריאוטיפ.

ולחיבת השלישי - ההיבט של יחסי יהודים ערבים. ברקע הסיפור עומד הפיגוע. הוא בעצם המאורע המחולל של הסיפור. כלומר, בעצם העובדה שבחרתי להפגיש את אביגיל ואת זוהר בפיגוע, הכנסתי לסיפור דמות שקופה חסרת שם והיא "המחבל". בעיני אנשים מסוימים המחבלים הם נציגי העם הערבי. יש אנשים שבשבילם כל ערבי הוא מחבל בפוטנציה. והעמדה הזאת באה לידי ביטוי בספר באופן הבא: "התעוררתי לשמע צעקות רמות שבאו מהמסדרון. 'שהערבי לא יעז לגעת בכת שלי. תביאו רופא אחר' ואחר כך: 'החברים שלו מפוצצים לנו אוטובוסים ואתם נותנים לו פה עבודה!'"

אותו איש מדבר על ד"ר סמיר הרופא שעושה תורנויות לילה, ההתפרצות הזאת במסדרון פותחת גם אצל אביגיל בדיקה של יחסה אל ד"ר סמיר מצד אחד ואל המחבל שהוא בן עמו, מצד אחר. והיא אומרת לרופא בשיחה שמתפתחת ביניהם: "חשבתי שאולי, בגלל, זאת אומרת, בגלל המחבלים, שהם מהעם שלך, אתה מתבייש ומדבר ככה בשקט."

במובן מסוים, עד לאותו רגע שאותו איש צעק "שערבי לא יעז לגעת בכת שלי" היתה אביגיל עצומת עיניים ביחס לערביותו של ד"ר סמיר. בשבילה הוא היה רופא נחמד ונעים שהדיף ריח ורדים. הצעקה הזאת פתחה את עיניה לראות את החיצוני, את התווית, בעוד שבעיניים עצומות היא ראתה איכויות ולא תוויות. הראייה לפעמים מטעה, ממקדת אותנו בקנקן, בדמות החיצונית. כשאנחנו עוצמים עיניים אנחנו מתבוננים פנימה. וההתבוננות הזאת פנימה היא בעצם המאפשרת את ההתייחסות השיוויונית, היא המאפשרת את קבלת השונה.

כל חברה מורכבת מאנשים דומים ושונים, אבל נדמה לי שהחברה שלנו מצטיינת בריבוי השונות והשסעים. בדרך כלל אנחנו עסוקים בהיבטים השליליים של תופעה זו. אילו הייתי מבקשת מכם עכשיו לזרוק מילים שעולות במוחכם בהקשר זה בוודאי היו עולות מלים כמו קיטוב, שסע, עימות, עוינות, פערים - כל אלה מילים בעלות קונוטציה שלילית, אבל אני מניחה שהיו עולות גם מלים כמו גיוון, עניין, אתגר, סקרנות, דיאלוג, העשרה וכד'. במציאות אלה מתערבבות באלה. מנקודת מבט של אדם כותב, חברה כזו היא אוצר בלתי נדלה של חומרים ספרותיים, אבל מה שחשוב יותר - זהו אתגר מרתק למי שעוסק בחינוך.

ולקראת סיום ציטוט קטן אחד מן ההקדמה שכתב רוביק רוזנטל לספר **גבולות הרוח** שהוא סידרת ראיונות שערך רוזנטל עם סמי מיכאל. "על פי הסטריאוטיפ

הישראלי אנחנו רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב. ובכל זאת לא עמדה בינינו כל זרות" כותב רוזנטל, "התחברתי אל סמי במקום שכל כך הרבה ישראלים מתחברים אליו: סמי מיכאל עומד בצומת רב מפלסי שאיש לא עמד בו לפניו, והישראלי שבי, שברבים מאיתנו, זקוק לצומת הזה. זהו הצומת בין המזרח למערב, בין אהבת ישראל לאהבת האנושות, בין הערבי והיהודי, בין הסופר והחברה. הצומת הזה אינו פשרה חבוטה שבה כל צד מוותר על ייחודו; הוא גם אינו צומת ה'רב-תרבותיות' שבו כל אחד שומר על ייחודו בציפורניים. זהו צומת שאפשר להיות שייך בו לכמה עולמות, להבין כמה תרבויות, להתחבר בלי לוותר על דבר."

חינוך יהודי בתפוצות בספרי: השלג האחרון

פאת: אירית טושני

עלילת הספר^{*} נרקמת בפולין בשצ'צ'ין לקראת סוף שנות החמישים, והערכים הגלומים בה הם פועל יוצא מן החינוך שהתגבש אחרי המלחמה ואחרי השואה בקהילה היהודית בפרט ובחברה הפולנית בכלל. בביקורי שם קצת לפני שנפל מסך הברזל הקבילה את פני הכיכר העגולה

בשכונת ניבושבו שם התגוררתי לפני עלותי ארצה. זו היתה היפה בשכונות מגורי ונחשבה לשכונה יהודית משום שהתגוררו בה הרבה יהודים יחסית. הכיכר שהיתה לפני ירוקה ופורחת והומה ילדים, נראתה עכשיו שוממה ומוזנחת. כאילו התאבלה על כל אותם הילדים היהודים שנטשו אותה ועלו לישראל.

בכניסה לביתי משכבר הימים הופיעה ילדה כבת תשע עם שתי צמות בלונדיות, ולרגע זיהיתי בה את עצמי: הייתי בת גילה כשעליתי ארצה, מסורקת בשתי צמות, והרגשתי כאילו אני נשאבת אל העבר ואל ילדותי באותה כיכר שנחקקה בזכרוני פורחת ורעננה בקיץ ומעוטרת בשיחים מחופים שלג בחורף. אותו רגע גמלה בלבי ההחלטה להנציח את הווי הילדים בפולין שנולדו אחרי השואה ולחשוף טפח מאותה תקופה של שנות החמישים בספר לבני הנעורים.

^{*}הוצאת ספרית פועלים, 2000

לא מיד כתבתי את הספר, קודם כתבתי ספר אחר לבני הנעורים, כנראה שכתביה על הילדות מצריכה תהליך אינקובציה במוח, אבל הצורך הזה לא נתן לי מנוח, חשתי כמין ערבות לפרק חיים זה בתולדות יהדות פולין שלא ירד לטמיון, ולבסוף התגשמה התכנית.

הכיכר העגולה שלבשה ארשת עגומה לקראתי כששבת אליה אחרי שנים היתה לפני מוקד ההווי של ילדי השכונה הקורמים עור וגידים בדמות חבורה שובבה בספרי החבורה מוצאת צרור מכתבים ותצלום שנשכח בארון ספרייה שנקנה ממשפחה שעלתה לישראל. הילדים שולפים מן הצרור תצלום של בית בתל-אביב המעוטר בפיתוחי אבן, בעל מרפסת תלויה וכיפה מתגבהת מעל הגג. ליד הבית מצולמת המשפחה הישראלית. הבית כובש את לבה של אירקה, גיבורת הסיפור. בעיניה הוא יפה כארמון עתיק, ובילדה המצולמת בתמונה היא רואה חברה עתידית.

הילדים הפולנים לוועגים לשמות העבריים וגם לבית המצולם, ומעוררים את הבנות היהודיות שבחבורה למחאה. לאירקה וגם לחברתה הטובה שרנקה ברור שמן הצדק הוא להשיב את האבידה על פי הכתובת הרשומה על המעטפות, אלא שעד שהן מתעשתות - המכתבים נעלמים כאילו שאיזו רוח רפאים גנזה אותם לעצמה. אבל אירקה אינה מוותרת, היא חשה שהיא ערבה לשלום המכתבים שנשלחו מישראל ונשכחו בנכר, והיא יוזמת מבצע לגילויים ובצדו פרס יקר ערך למוצא הישר.

לבסוף נפתרת התעלומה ונמצאת האבידה, והבית המצולם זוכה לכבוד והערכה ללא עוררין, אך הדרך עד לפתרון ארוכה ולעיתים נתקפת אירקה ברגעי חרדה ויאוש. כך למשל כשרומק, מרשה לה לחפש את הצרור במזנון המהודר בביתו וסבתו מפתיעה אותה וגוערת בה בקולה הצרוד והמפחיד.

עורה המקומט כגוויל ומבטה הנוקב החשדני מהלכים עליה אימים, והיא תוהה אם כל הישישות מתרגזות בקלות שכזאת. היא לא יודעת, כי לה מעולם לא היתה סבתא. גם לא לשרנקה ולכל חברותיה וחבריה היהודיים. היא שואלת את אימה: "היתה לך סבתא טובה?" והאם מגוללת לפניו סיפור שלם מבלי שהתכוונה: "הסבתות שלך נפטרו לפני המלחמה וכך ניצלו ממנה... הרבה יהודים ניספו במלחמה... גם אבא שלי, גם אח שלי עם אשתו, גם אחות של אבא וגם אבא שלו... ומעולם לא סיפרתי לך על הילדה הקטנה של אחי. היא לא משה לי מהעיניים... היא כבר היתה בת חמש והיה לה שער שחור וגלי ועיניים כחולות, כחולות ונבונות, והיה לה קול מצטרר כזה, צרירות מתוקה וכובשת... חבל שאין לי תמונה שלה..." נאנחה, וממש קלעה למחשבותי, "מספרת אירקה.

החברה העתידיה מהתצלום אינה נותנת לה מנוח. "דבור'לה..." מהדהד שמה במוחה, והיא מתגעגעת אליה וחושבת: "הייתי רוצה חברה כזאת בישראל! אף שהיא נראית כה קשה להשגה... היא הרי מדברת בשפה אחרת, היא לזובשת בגדים כה שונים ויש לה זנב סוס גולש וגאה... ואני ילדה עם שתי צמות בתוך מעיל מסורבל..."

היא נקרעת בין התשוקה לעלות למולדתה לבין כאב הפרידה מכל המוכר והאהוב: מחברתה הטובה שרנקה שאינה יכולה לעלות לישראל בגלל העבודה הרגישה של אבא שלה, מהספרייה הביתית שהן הקימו יחד, מהכלבלב גרושק שהן מאמצות שבוע אצלה ושבוע אצלה, מתפקיד אפונת הגינה בהצגת סוף השנה בבית הספר היהודי י. ל. פרץ.

קשה גם להיפרד מיורק והיא מקווה שתספיק להזמין אותה להצגה ולהציג לפניו בשמלה היפה שתופרת לה מריולה. יורק מגלם בעיניה את דמות דיוקנו של המוסר העילאי. הוא השאיר לה מכתב התנצלות בספרית הקיטון שזו הספרייה הביתית שלה ושל שרנקה ובו הוא מתנצל על ההתנהגות המחפירה של חבריו שלעגו למכתבים ולתמונה. ובהתנצלות הזו הוא נוטל אחריות על מעשי חבריו אף שלא הוא המנהיג המוצהר של החבורה. הוא בעל מצפון, כאילו הוא ערב לבנות היהודיות שבחבורה, וכך הוא כותב במכתבו: "אני חושב שגם השמות שלנו יכולים להצחיק ילדים במדינה אחרת, בדיוק כמו שהשמות מישראל מצחיקים פה. כל אחד חושב שהשפה שלו הכי מוצלחת ושהוא הכי יפה, כמו באגדה על הברווזן המכוער..."

את דמותו של יורק שאלתי מדמותה של ילדה פולנייה שפגשתי בבית-חולים שם התאשפזתי לניתוח שקדים. מיד בבואי רכשתי לי חברים וחברות במחלקה, והתאקלמתי היטב.

ובערב הראשון בטרם עלינו על יצוענו לפתע פתאום כבמטה של קסם התמלאו הקירות בצלבים ובפסלונים בצלמו של ישו וכל הילדים כרעו ברך, הצטלבו והתפללו. אני ניצבתי שם המומה כמוכת ברק. האחות שאלה אותי בפליאה מדוע איני מתפללת, ואני עניתי לה בלי היסוס שאני יהודייה. היא התריסה כנגדי: "או, ישו, אני לא מבינה איך אתם יכולים לחיות בלי אלוהים." ואני - מרוב תמהון דבקה לשוני לחיכי ולא הצלחתי לפלוט מלה.

למחרת הרגשתי שכל אותם הילדים שהיו כל-כך חביבים כלפי מסוייגים עכשיו ומנוכרים. ניגשה אלי ילדה אחת וסיפרה לי שהילדים לא מוכנים להתחבר אתי משום שאני יהודייה. היא סיפרה את הסיפור לאימא שלה ואימה הסבירה לה שכל האנשים שווים, פולנים ויהודים, ואין לשפוט אדם על פי מוצאו, כי אם על

פי אישיותו, ואם אני ילדה נחמדה, כדאי לה להתחבר אתי. הייתי נפעמת מטוב לבה של הילדה, ומלאת הערכה לאמה על החינוך שהעניקה לה. ובאמת היינו חברות טובות במשך שבוע האישפוז, והשיחה שלה עמי כמוה כמכתב ההתנצלות של יורק בספרי.

קיבלתי חינוך חילוני לחלוטין אבל כל התחככות בסמלים הנוצריים נתפסה בעיני ככפירה כבר בגיל רך. האמנתי שעלי לציית לכמין צו פנימי שהורה לי להתרחק מן הנצרות כמו מאש, ובעצם ההישמעות לצו חשתי שאני ערבה ליהדות שלי, מגוננת עליה ומכבדת את הערכים שהורי הטמיעו בי.

וכשאני הוגה בצורך החזק הזה לגונן על היהדות שכה רבים ביקשו לפגוע בה בנכר, מחשבותי נודדות לשיעור ציור בכיתה ב' בבית ספר פולני בטרם למדתי בי. ל. פרץ. ובאותו שיעור קיבלנו מטלה משונה: לצייר בית קברות. הייתי חסרת אונים. לא ידעתי אפילו איך להתחיל. הצצתי במחברות מסביבי וקלטתי תלוליות קטנות ובראשן מתנוססים צלבים. ציירתי אף אני תלולית קטנה אבל במקום צלב שירבטתי משהו בלתי מוגדר שנראה כמו עץ מעוקם כך שמי שירצה יראה בו עץ, ומי שירצה יראה בו צלב. הילדה שישבה לידי נחלצה לעזרתי, מחקה את השירבוט, וציירה למעני צלב גדול וברור. כל הילדים סביבי נשמו לרווחה, ואני - הרגשתי שניצלתי ממעשה כפירה: הרי לא אני ציירתי את הצלב...

בבית-הספר היהודי י.ל. פרץ. טורחת המורה בלה על מחזה לקראת סוף השנה ושמו "מרד הירקות בגינה", וכל ילד שמקבל היתר נסיעה לישראל גורם לה מפח נפש כי עוד ירק נעקר בגינה... ואירקה מספרת: "לולה נסעה לפני חודשיים ונעקרה השעועית, והנה אנו נפרדים מהליניקה ובא הקץ על אפונת הגינה..."

ובין מקבלי האשרות גם הגברת פולה שנחקקה בזכרונה של אירקה כפיה טובה. מול חלונה בקומת הקרקע מריס'קה איבדה את הצלב שלה. אירקה מצאה אותה והחזירה לה, אבל הצלב הזה הצית את הכעס של זוס'קה: "את צלבת את ישו!", הטיחה בי.

"זו לא אני", התגוננתי.

"היהודים צלבו את ישו", התעקשה.

לבסוף נידו את אירקה מן המשחק. גברת פולה הופיעה בחלונה, ופיצתה אותה בצנצנת צדפים בשלל צבעים. היא נעלמה בטרם היא הספיקה להודות לה. שאר הבנות לטשו בה מבטי קנאה.

אימה סיפרה לה שגברת פולה היא יהודייה, ומפי ידידתה נודע לה שהיא ענדה צלב על הצוואר בזמן המלחמה והתחפשה לנוצרייה. וכשאירקה מתבשרת שגברת פולה עולה לישראל היא מרוצה שהיא לא תצטרך להסתתר ולהתחפש עוד לעולם.

ואני זוכרת קצת במעומעם מקרה דומה שקרה לי. הייתי צעירה מגיבורת הספר, אולי בת שש, וחברות הטיחו בי האשמות דומות ואיזו שכנה השליכה צעצועים מהחלון. היא התרטה בחברותי שזה רק בשבילי. אמי גילתה לי שהשכנה הזו יהודייה. קיבלתי את הבשורה ברגשות מעורבים. מחד הצטערתי כי חשבתי שהנה נמצאה פולנייה טובה, צדיקה אחת בסדום, והתבדתי. ומאידך שמחתי מאוד כי יהודי שנחשב בטעות לפולני זו החמצה נוראית, כי נותרו כה מעט יהודים בפולין וזה היה כמו לגלות מטמון או אוצר. ומעבר לכך חשתי גאווה על כך ששכנתי היהודייה התערבה והתריסה כנגד הקיפוח שלי בחצר השכונתית, ונקטה בהפליה מתקנת, כאילו כרתנו ברית סמויה בינינו, והחנקנו את ההערות האנטישמיות.

בשצ'צ'ין מורגשת תכונה רבה לקראת העלייה ארצה. הכל אפופי התרגשות, ורק שרנקה, חברתה הטובה של אירקה, עצובה ומקופחת. הוריה לא הגישו בקשה להיתר יציאה בגלל העבודה הרגישה של אבא שלה במשרד הביטחון.

שרנקה מתוודה יום אחד בעיניים עצובות שאביה חושש להגיש בקשה להיתר יציאה בטענה שהוא לא יכול לנטוש פתאום ולהסתלק. הוא אומר גם שזה מסוכן. אירקה אינה רוצה להשאיר את חברתה מאחור. היא חשה אמפתיה עמוקה כלפיה וגם אחריות. השקפת העולם של היהודים מגיע לחיות בארצם ממריצה אותה לפעול ולעשות מעשה, והיא מעלה את העניין בבית. אביה סבור שאבא של שרנקה צריך לבקש קודם העברה לתפקיד אחר ורק אחר-כך להגיש בקשה להיתר יציאה מפולין. אירקה משכנעת אותו שילך אליהם וידבר על לבו, והיוזמה הזו מעלה פרי.

וכשאירקה מתדפקת על דלתה של שרנקה כדי לבשר לה את בשורתה היא קוטעת את דבריה: (עמ' 153) "אבא שלי הגיש בקשה להעברה לתפקיד חדש... השיחה עם ההורים שלך עזרה! אני כל-כך מאושרת..." היא נשמה נשימה עמוקה וחיבקה אותי וגם אני גמלתי לה בחיבוק ונדבקתי בדמעות שלה, ושתינו מחינו את העיניים.

חינוך יהודי בתפוצות

מאת: ענת בן-ישי

ברצוני להודות למר גרשון ברגסון אשר הזמין אותי להשתתף בכנס זה, והתיר לי לשאת דברי למרות שאינם קשורים לנושא הכנס. וברצוני להתחיל בסיפור קצר:

היה זה בתום מלחמת העולם השנייה, לאחר השואה. בחור צעיר הגיע לעיירה קטנה ונטושה באחת ממדינות אירופה.

לקראת ערב יצא מחדרו במלון לשוטט קמעא בעיר הנטושה. הוא עבר מרחוב אחד למשנהו ומבלי משים הגיע אל פרברי העיר הגובלים ביער. הוא רצה לפנות ולחזור לבית המלון כאשר לפתע הבהיק לפניו עיניו אור מוזר הנדלק ונכבה לרגעים.

הוא התפלא למראה האור. מי זה יכול להיות שם? מי הדליק אור ביער? שאל את עצמו והחל ללכת בעקבות האור.

במהרה נבלע בקרב עצי היער אשר סוככו עליו ומסביבו התגברה העלטה. בכל פעם שנדמה היה לו שהוא מגיע אל האור המהבהב וקורץ לו, היה האור נעלם ונגלה מחדש, רחוק יותר במעמקי היער. כאילו מהתל בו, על כי אינו מצליח לתפוס אותו.

האפילה שררה מסביבו. את הדרך חזרה לא הצליח למצוא ורק האור המהבהב לפניו משך אותו כבחלום קסום.

כאשר נדמה היה לו שהנה סוף סוף יצליח להדביק את האור, נעלם זה בתוך בית מט ליפול וחשוך ביער. הוא נכנס לבית כאשר הוא עובר מחדר לחדר בחיפושו אחרי האור המסתורי.

לאחר שעבר מספר חדרים אשר כל אחד מהם היה גדוש בספרים, הגיע לחדר האחרון. קירות החדר היו מכוסים בספרים עבי-כרס, ספרים ישנים, דפיהם מצהיבים ועוד מעט יתפוררו. האותיות על גבי הספרים היו בשפה העברית. במרכז החדר ליד שולחן רחב ידיים, ישב איש זקן ולמד. קולו העייף רעד כאשר קרא בקול ובהטעמה מן הספר עב הכרס אשר על השולחן לפניו. הוא הרים את ראשו, הפסיק את קריאתו כאשר ראה את הצעיר נכנס לחדר. ללא אומר קם מן הכיסא כאשר הוא משאיר את הספר פתוח במקום בו הפסיק לקרוא. הסיר את

מעילו מן הקולב, לבש אותו, חבש כובעו ואמר: "אני עשיתי את שלי. עכשיו הגיע תורך לשמור על הגחלת". אמר ונעלם כאילו לא היה. הבחור נשאר לעמוד מספר רגעים כאילו מתלבט ואינו בטוח מה עליו לעשות. מה התפקיד אשר הוטל עליו. ואז הוריד את מעילו, תלה אותו על הקולב וישב במקומו של הזקן.

המחנכים היהודים בתפוצות ברובם רואים את תפקידם כתפקידו של הצעיר אשר החליף את הזקן. דור ההורים היהודיים העכשווי גדל ברובו ללא יהדות. דור שני או שלישי בארצות הברית אשר התרחק מן הדת והתרבות היהודית. הסבים והסבתות אשר באו מאירופה הביאו עמם מסגרת יהודית חברתית ודתית, אך בניהם יצאו לחברה האמריקאית ורצו להיות ככל הגויים, עם רצון זה באה התבוללות וטמיעה וגדל דור "אשר לא ידע את יוסף".

דור ההורים הזה, מגדל את ילדיו עכשיו ומחפש משמעות, מחפש רוחניות, מתבייש בחוסר הידע שלו ומחפש דרכים להתקרב ליהדות, ללמוד אותה ולהחזיר את "העטרה ליושנה". לחיות חיי משפחה יהודיים מלאים ועשירים יותר. מצד אחד אנו רואים התבוללות ומצד שני כמיהה לגילוי השורשים.

ארבעה זרמים עיקריים ביהדות בארה"ב: הזרם האורתודוקסי, הקונסרבטיבי הרפורמי והריקונסטרוקטיבי. לכולם רשתות חינוך משלהם. 2 סוגי בתי-ספר פועלים בארה"ב: בתי ספר יומיים. המקבילים לבתי הספר היסודיים/תיכוניים של משרד החינוך בארץ. אלה הם בתי ספר בהם מקבל הילד את כל חינוכו הכללי והיהודי, כאשר הזמן מחולק בין השניים. הסוג השני: בתי ספר משלימים, אשר הילדים באים ללמוד בשעות אחר-הצהריים ובסוף השבוע, ומהות בית-הספר סובבת סביב לימודי היהדות. בבתי ספר אלה נחלקים לבתי-ספר של פעם או פעמיים בשבוע, כאשר לקראת הבר/בת מצוה יש תיגבור לימודי העברית.

כ-40% מהתלמידים הלומדים בבתי ספר יומיים שייכים לזרם האורתודוקסי. כל התלמידים בבתי הספר המשלימים שייכים לזרמים האחרים. בשנים האחרונות יש שינוי בכך שנפתחים בתי-ספר יומיים רבים. ארחיב את דיבורי על החינוך בתנועה הרפורמית.

גוף מנהל, המורכב מחברי הקהילה, הוא זה הבוחר את הרבנים והמנהל החינוכי של המוסד. הם אלה הבוחרים ומפטרים את המנהל, קובעים את משכורתו ומפקחים עליו.

החינוך היהודי מתמקד בשני מישורים: האחד לימוד ההיסטוריה, העבר והמנהגים של העם היהודי והשני, חקר העכשווי, ההווה והשפעתו על חיינו. הרב קוק אמר:

"כי המפתח לחיים יהודיים הוא קיום שיווי המשקל בין חידוש הישן וקידוש החדש".
לכן תפקידנו כמחנכים יהודיים לא רק ללמד את הישן אלא להתאים את עצמנו
לאתגרים העומדים לפנינו כיהודים בעולם ובעולם היהודי במיוחד.

עקרונות החינוך הרפורמי עומדים על מספר יסודות:

חינוך יהודים הגאים ביהדותם ורואים עצמם כחלק מהעם-היהודי ע"י מעשים
ודיבור כאחד; השומרים על הברית בין אברהם אבינו והעם היהודי; יהודים
השומרים על הקשר ההיסטורי והעכשוי עם ארץ-ישראל ומדינת ישראל; יהודים
דוברי וקוראי השפה העברית; יהודים היודעים את התפילות ומשתמשים בהן;
אלה השואפים לחיי משפט צדק וחסד; השומרים את השבת ומועדי ישראל;
תומכים בקהילה ומשתתפים בחייה; יהודים המזדהים עם כלל ישראל ופועלים
לטובת יהודי העולם.

אני מנהלת בית-ספר משלים של התנועה הרפורמית בלוס-אנג'לס, כמנהלת
ביה"ס, אני אחראית אדמיניסטרטיבית וחינוכית כאחת.

בבית ספרי לומדים כאלף תלמידים מגיל הגן ועד סוף י"ב.

התלמידים באים פעם בשבוע ועלינו מוטלת החובה לעשותם ליהודים בפועל.
הם באים מבתים בהם בקושי מורגשת היהדות.

הוריהם רוצים להעניק חינוך יהודי לילדיהם, אך נאבקים בחוסר הזמן, עומס
הלימודים וההישגיות הנכפים על ילדיהם.

בזמן הקצר הגיתן בידינו אנו מנסים לעצב תדמית יהודית חיובית. לגרום לילד
להיות יהודי גאה ובטוח, פעיל במסגרת היהודית ואחראי לשיפור הסביבה
החברתית בה הוא מצוי.

תוכנית הלימודים עשירה ומורכבת, כאשר מרבית הנושאים נלמדים בדרך
ספיראלית. הרחבת הנושא בהתאם לגיל.

אנו מלמדים: תורה, תנ"ך, היסטוריה יהודית, תפילות, עברית, קהילות ישראל
בעולם, מדינת ישראל וההיסטוריה שלה, מצוות, חגים ומועדים, גיבורים
היסטוריים ועוד.

בית הספר מערב את ההורים בחינוך על-ידי כך שהם משתתפים פעילים
בתוכניות המיועדות לילדיהם ולהם. הם מוזמנים לבוא לבית הספר ללמוד ביחד.
אנו מחנכים שני דורות באותה ההזדמנות. זאת היא דרכנו לקרב אותם אל
הקהילה, לעזור להם להתגבר על הבושה של חוסר הידע שלהם. העבודה
המשותפת מקרבת את הילדים אל ההורים וקושרת את שניהם לקהילה.

אנו מקיימים קבלות-שבת, תוכניות הבדלה, מוציאים הורים וילדים לסוף שבוע במחנה נופש כאשר התוכנית כולה בנויה סביב נושאים יהודיים והם חווים את השבת יחדיו.

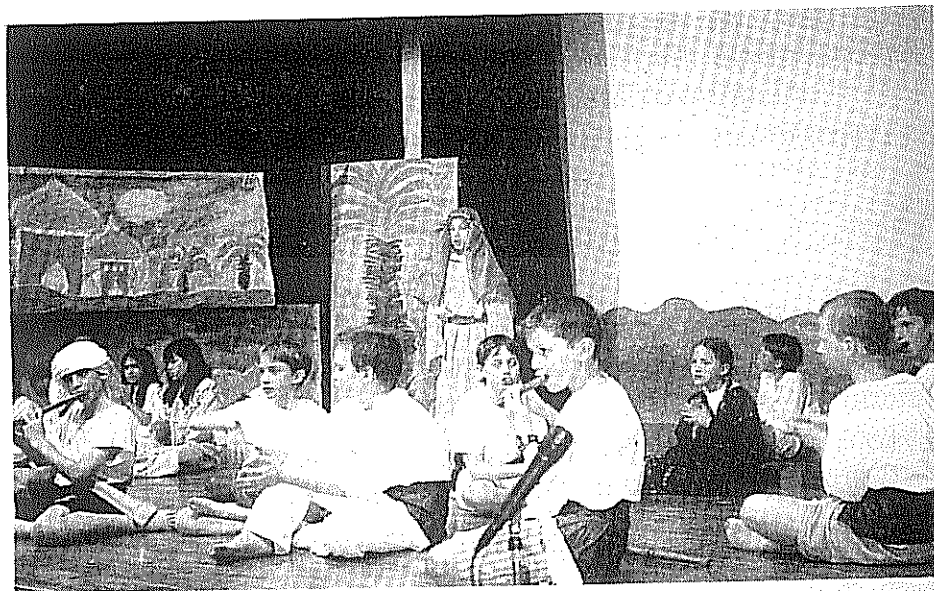
בבית הספר עובדים מורים לאומנות ומלאכה, לריקודים ישראלים, מורים לדרמה ומספרי-סיפורים. שילוב האומנויות הוא בעל חשיבות מרובה ותופס חלק ניכר במערכת-הלימודים.

אנו מקיימים תוכניות מיוחדות לכל בית-הספר הסובבות סביב נושא מרכזי. תלמידנו הבוגרים יוצאים לקיץ של לימודים ובילויים בישראל וקושרים קשר הדוק עם המדינה, אותו אנו מקווים ישמרו ויעבירו לילדיהם בעתיד.

האתגרים העומדים בפנינו הם: הכשרת מורים. הביקוש רב מן ההיצע ואנו עוסקים באופן תמידי בהכשרה. חינוך המורים יחד עם הילדים. שינוי התדמית שביה"ס היהודי הוא רק הכנה לבר/בת מצוה והכשרת הנוער למוסד.

אנו מעניקים חינוך יהודי ליברלי ועומדים במערכה היום-יומית.

אנו עושים עבודה חשובה ביותר. אנו בונים את הדור היהודי החדש והממשיך ושומרים על הגחלת שלא תכבה.

ילדי כיתה ד' של ביה"ס אדם בהופעה.

נקודה כחולה בעצח - ערבות ומעורבות

עאת: גיתית פור

שמי גיתית מור-יצחקניא, קלינאית תקשורת במקצועי, והתבקשתי, בבואי לכאן, לדבר על ספרי נקודה כחולה במצח ובהקשרו לנושא השנתי - "ערבות ומעורבות". אני שמחה על ההזדמנות שניתנה לי לקשור את הספר לנושא חשוב זה.

הנושא עצמו: "ערבות ומעורבות" טומן בתוכו עולמות תוכן שונים, ואנשים מתחומי עניין שונים יכולים לצקת במושגים אלו תכנים רבים ומגוונים. בחרתי יהיה לשתף אתכם במחשבות וברעיונות שליוו אותי והביאו את הספר נקודה כחולה במצח לאוויר העולם - ובכך לתרום את הזווית האישית והמקצועית שלי למושגים אלו.

כדי להתייחס למושגים אלו, הלכתי ובדקתי במילון את משמעותם. שניהם שייכים לשורש ע.ר.ב. אך מהותם שונה. מעורבות - הינה פעילות אקטיבית, והערבות הינה פעולה של התחייבות במובן של דאגה לשלום האחר.

משמעות זו, נזכרת אף בספרו של אנטואן דה-סנט אקזפרי, הנסיך הקטן:
וכך מלמד השועל את ידידו, הנסיך הקטן:

"הנה סודי והוא פשוט מאוד: אין לראות את הדברים היטב אלא בלב לבד. כי הדבר החשוב באמת סמוי מן העין.

- כל דבר חשוב סמוי מן העין - חזר הנסיך הקטן למען ייחרת בלבו.

הזמן שהקדשת לשושנתך הוא המשווה לה חשיבות כה רבה - אמר השועל.

הזמן שהקדשתי לשושנה שלי... חזר הנסיך הקטן למען שן את הדבר היטב.

-בני אדם שכחו אמת זו, הוסיף השועל, אולם עליך לזכור את הדבר תמיד. כי לעולם ערב אדם לשלומו של אותו שהוא מאלפו. ערב אתה לשלום שושנה שלך...

- אני ערב לשלום שושנה שלי... חזר הנסיך הקטן למען ייחרת הדבר בליבו. -

כך שבמובן מסוים מושגים אלו, ערבות ומעורבות משלימים זה את זה. הספר, נולד מתוך "מעורבות" בתהליך טיפולי, אך הקול העיקרי בו, נושא דווקא את הפן של ה"ערבות". אני, במקצועי, קלינאית תקשורת, וכרוב היושבים כאן היום,

עובדת משרד החינוך. במסגרת עיסוק זה, אני מנסה לתרום ולסייע מידיעותיי ומניסיוני לאותם הלוקים בחסר בתחומי הדיבור, השפה והתקשורת. המונחים המוכרים בציבור הקשורים לתחומים אלו הינם ליקויי היגוי, שיבושי היגוי, גמגום, איחור שפתי, קושי בהבעה שפתית. כמו כן אנו, קלינאי התקשורת, עוסקים במתן עזרה לאותן אוכלוסיות שהדיבור אינו מהווה להן כלי יעיל לתקשורת טובה עם סביבתם והם נזקקים לאמצעים תחליפיים כמו שפת סימנים ואמצעים טכנולוגיים שונים על מנת להביא את רצונותיהם ומחשבותיהם לידיעת העולם הסובב. האוכלוסיות בהן אני נפגשת במסגרת עבודתי הן אוכלוסיות החינוך המיוחד כמו ליקויי למידה וילדים עם ליקויים-מוטוריים ותקשורתיים - בעיקר אוכלוסיית הילדים הלוקה בשיתוק מוחין ונכויות התפתחותיות שונות. ממפגשים אלו, נולדו שני ספרי הילדים שכתבתי, יש לי חבר ונקודה כחולה במצח - ושניהם, עוסקים בשונות וקבלתה. נקודה כחולה במצח הוא הספר שבעקבות פירסומו לאחרונה הוזמנתי לכאן היום. במרכזו - תוכי הנולד כשונה, עם "נקודה כחולה במצח", שלא כשאר התוכים. אותו תוכי עובר, בלווית אביו, אמו והקהילה במסלולי החיים הרגילים: ילדות בגן ובביה"ס, נערות, חיילות ובגרות, ואותה הנקודה הכחולה במצח מלווה אותו. לפעמים, היא מקור לתיסכול, לעצב או לשמחה, כאשר מלווה אותו התקווה להיפטר מאותה השונות. עד לסופו של הסיפור בו הוא מקבל את הנקודה הכחולה כעובדה המשלימה את דמותו כ"יחיד ומיוחד".

כחלק ממשפחת אנשי הטיפול, (תחת קורת גג זו רשומים מספר מקצועות: ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה, תרפיה באמנות ומוזיקה ומקצועות תרפויטים אחרים.) מטרת עבודתי הינה מטרה שיקומית. פירושה, לעזור לאותם המתקשים להתגבר ולשפר את תחומי הפגיעה כך שיוכלו לתפקד טוב יותר בעולם הבריא. מטבעות הלשון השגורות בעולמנו הינן: שיפור... העלאת... שינוי...

כל המילים הללו, מתארות את אי קבלתו של מצב קיים - במובן זה שיש לשנותו. נכון שחלק חשוב מהיכולת להתקדם הוא הצורך לשנות, אך השאלה היא: האם התמקדות זו היא העזרה הטובה ביותר, או נכון יותר, הבלעדית שאנו יכולים לתת לכל ילד או אדם, כאשר הוא מתמודד עם קושי כלשהו, קטן כגדול? האם העובדה שילד מגיע לטיפול ומקבל את המסר החוזר ונשנה - אנחנו כאן כדי לעזור לך להיות אחר - אינה מביאה עמה אף את הפן ההפוך של הרגשת חוסר ערך וביטחון עצמי ודימוי עצמי נמוך? שאלה זו נדונה ושאלת בפילוסופיות חינוך וטיפול שונות. מכאן נולד התוכי.

המקרה שהביא אותי לכתוב את הספר אירע לפני שלוש שנים. במסגרת החשיבה השיקומית של המסגרת בה אני עובדת, הוחלט על תוכנית שילוב ילדי הגן המיוחד לנו עם ילדי גן רגיל מאותה השכונה. מרכז הפרוייקט, סטודנט לחינוך, לוקה בשיתוק מוחין. כששאלתי אותו על התקדמות הפרוייקט, הוא סיפר לי כי נכונה לו הפתעה: בבואו ל"הכין" את ילדי הגן הרגיל למפגש, הם קיבלו אותו, בטבעיות וכמעט ללא הסתייגות. על שונותו (ישוב בכסא גלגלים, עם ליקויי דיבור).

ואילו בגן המיוחד שלנו, בו הילדים רגילים לכאורה למראות הנכות, התקבל אותו הסטודנט בבכי ובהלה.

לאחר אותו המקרה ניסה הסטודנט לבדוק מהו מקורו של הבדל זה? המסקנה אליה הגיע היתה שהילדים בעלי השונות מסתכלים סביבם ומה שנגלה לעיניהם הוא עולם של ילדים בעלי ליקויים שונים ועולם בריא של מבוגרים - הורים, משפחה, ומטפלים. ייתכן, והפגישה עם אותו סטודנט נכה, שיקפה לאותם ילדים ברמה זו או אחרת, את העובדה, כי ישנם חלקים בהם לא ישתנו לעולם, וייתכן וגם בבגרותם תמשיך ללוות אותם השונות אותה הם חווים כיום, וכי לא ידמו גם בבגרותם לעולם הבריא הסובב אותם - כי אם דווקא לאותו הסטודנט.

הכרה זו היתה כפי הנראה חדשה להם, והיכתה בהם חזק ובמפתיע כל כך ותגובתם היתה של אכזבה, פחד ובהלה.

ומכאן, נולד התוכי.

המסגרת המיוחדת תומכת מאוד על פי יכולתה בילד ובמשפחתו. נראה כי נושא קבלת האחר על-ידי הסביבה (משפחה, קהילה) הוא נושא שמתופל היום יותר ויותר. אבל, מה עם הקבלה העצמית של הילד השונה? (שונה יוכל להיות כל אחד מאתנו: שמן, נמוך, לקוי למידה, מחונן, בעל משקפיים או נכה). האם המסר של התיקון, השינוי, השיפור הבלתי נלאה לבדו מעניק כוח או מחליש? האם יש בו מסר של קבלה עצמית והשלמה? לדעתי, בד בבד עם הציפייה להפקת המקסימום מיכולותיו של הילד - יש מקום להכיל ולשדר את המסר: אנחנו כאן אתך, ואוהבים אותך בין עם או ללא אותה הנקודה על המצח. אותה נקודה - היא רק חלק ממה שאתה - וההתייחסות שלנו אליך אינה תלויה בנקודה בלבד אלא במכלול. תחושה זו של קבלה והכלה, היא מקור הכוח האמיתי המניע לשינוי ואתגרים. התערבות וערבות, זו לצד זו. ומכאן נולד התוכי.

ברצוני להביא דוגמא אחת מתוך רבות לרעיון זה, העולה מתוך חיי היומיום בעבודתי: ילד, כבן חמש, הגיע לטיפול עקב ליקוי שפתי חמור. הוא תואר כבעל אינטלגנציה תקינה, אך אוצר המילים שלו היה דל מאוד, רמת המשפטים דלה.

הוא התקשה באופן משמעותי להביא את מחשבותיו וחוויותיו לידי ביטוי באופן מילולי, כמו גם להשתתף ולהבין את החומר הנלמד בגן. עקב הקושי הגדול הוחלט על התערבות טיפולית אינטנסיבית. לאחר תקופת טיפול של כחודשיים, נראה היה כי ההתקדמות אינה טובה כמצופה. בישיבת צוות שנערכה הוחלט להוסיף במקביל לטיפול השפתי, גם שעות של חוג באמנות - תחום אותו אהב מאוד והצטיין בו. המחשבה היתה - לתת ביטוי גם לנקודות החוזק ולחוויות הצלחה בצד התמודדות עם הקושי וניסיון לשינוי. ואכן, החל מאותה תקופה החל קצב ההתקדמות בתחום השפתי להיות משמעותי יותר. נראה, כי ההתייחסות לילד כאל אדם בעל יכולות רבות, הביאה לשינוי בקבלה העצמית שלו, שהשפיעה כמובן על ההתמודדות שלו עם נקודות החולשה והרצון שלו בשינוי. את המסר הזה, לפיו התוכי הוא מהות שלמה המורכבת מחלקים שונים וגם מאותה נקודה במצח, לומד התוכי להפנים והוא הופך בסופו של דבר את קולה של הסביבה - לקולו הפנימי שלו - "הרי גם אני יחיד ומיוחד".

נראה לי, כי זוהי אחת ממשמעויות מעורבות וערבות אמיתית - של מטפלים, הורים ובני אדם בקהילה אל האחר, השונה וה"רגיל", כי בכל אחד קיים השונה והמיוחד.

מחשבה זו חוזקה לאחר שמצאתי מאמר שנכתב ע"י מייקל ויליאם, אדם הלוקה בשיתוק מוחין ומתקשר באמצעות פלט קולי. הרצאה זו הוצגה בכנס בקנדה ב-1996, והיא פונה לקהל קלינאי התקשורת ולקווי התקשורת, אך בעצם לכל אדם, מדריך ומורה ומטופל: "אני יודע כמה מכאיב הדבר כשאנשים לוטשים בכם עין וחושבים שאתם מישהו אחר ממי שאתם באמת בגלל המראה החיצוני שלכם. אני יודע שאתם עשויים לחשוש מכישלון, כן, כישלון הוא מפחיד ומייאש, אבל, מפחיד ומדכא עוד יותר לא לנסות דברים חדשים.

באשר לכם אנשי הטיפול, ... אתם צריכים לפתח אסטרטגיות העוסקות לא רק בהיבטים הטכניים של התקשורת, אלא גם בצרכים הפסיכולוגיים והחברתיים של הלקוחות. בדרך זו תוכלו לעזור להם לארוג אדרת של אומץ מחוטי המצוקה שלהם כך שיוכלו ליצור חיים טובים יותר עם עתיד בהיר ועצמאי יותר"

זוהי בעיניי המעורבות והערבות. זוהי המשימה העיקרית. מכאן נולד התוכי. ואני כולי תקוה שתוכלו להיעזר בו למשימה זו.

ערבות, מעורבות - כל ילד
שווה כל ילדה שווה
עיון בספרי: אמא, אל תבואי!
עאת: רבקה פגן

הערכים המופיעים בנושא השנתי בבתי"ס לתשס"א הם ערכי יסוד בחיי האדם, השואף לחיים שלמים ומאושרים.

טוב עושה מערכת החינוך שהיא חוזרת ומדגישה ערכים אלה של ערבות (= אחריות ואיכפתיות), מעורבות (= השלמה של הלכה למעשה ע"י פעילות אזרחית וקהילתית למען הזולת), ושוויון - בבחינת כל ילד שווה וכל ילדה שווה.

סופרי הילדים מודעים לעוצמתו של הספר בבניין האישיות של הילד והפיכתו לאדם שלם ומאושר. לכן, מתוך "ערבות ומעורבות" הם מטמיעים במארג הספרותי אומנותי שלהם (שהוא תנאי ראשון ליצירה ספרותית) גם אספקטים פסיכולוגיים וחינוכיים.

כאדם וכסופרת המאמינה, שערכים אלה הם בסיס לאורח חיים נכון של האדם, אני מגלה בדיעבד שערכים אלה מוטמעים גם ביצירתי מפני שברוח זו חונכתי וגדלתי והתרכזת הזאת של סופר - יצירה אינה ניתנת להפרדה.

כדוגמא אביא שניים מסיפורי: "הצמיד של אופירה"¹, "אמא, אל תבואי!"² "הצמיד של אופירה". סיפור המעשה בקצרה: צמיד הזהב, שהביאה אופירה לכיתה, נעלם מכיסה לאחר שיעור ההתעמלות. נירה - גיבורת הסיפור נחשדת בגניבת הצמיד, זוכה לכינוי "גנבת" ומוחרמת ע"י חבריה לכיתה. כל הנסיונות שלה להוכיח את חפותה עולים בתוהו. לבסוף היא מאבדת את בטחונה העצמי, מזניחה את הלימודים, מפסיקה ללמוד ועוזבת את בית הספר עם סיום השנה. נירה לא לקחה את הצמיד. יואב "מלך הכיתה" היה זה שלקחו והוא שהפליל אותה, אבל הדבר נודע רק כעבור שנים. מאוחר מידי. יש נזקים הנעשים והם בחינת "מעוות שאינו יכול לתקן".

הסיפור הזה נוגע לליבו של הקורא הצעיר, מפני שהוא אישי ואותנטי (מעשה אמיתי שקרה במציאות). אמנם ערכי הדמוקרטיה: "כל ילד שווה - כל ילדה שווה" ידועים היטב לילדים תיאורטית, והם רגישים לאי הצדק הנלווה לפגיעה בערכים אלה. אבל במעשה? בחיי יום יום? - זה סיפור אחר.

ללא אחריות ואיכפתיות, ללא מעורבות וללא בדיקת האשמה נתנו ליואב, "מלך הכיתה" לנצל את מנהיגותו לרעה ומילאו אחר עצותיו כעדר עיוור. כל נסיונותיה של נירה להוכיח את חפותה עלו בתוהו. מנעו ממנה את הזכות היסודית של חוק יסוד "כבוד האדם וחירותו" - להגן על עצמה.

סיפור זה של כאוס מוסרי וערכי בתחומי הערבות, המעורבות והשיוויון מגיע לילדים וגם נוגע. הוא מביא אותך לשיקול דעת ונקיטת עמדה אישית. הם כועסים על אי הצדק שנעשה לנירה. כדוגמא - אביא ככתבו וכלשונו את מכתבה של קוראה מבאר שבע:

"לכבוד: נירה

מאת: מירב.

לנירה, אני מבינה עד כמה שאת עצובה, אבל נירה יש לך חיים, תמשיכי אותם. את לא לבד. תעשי מאמץ אחד. אני יודעת עד כמה קשה לך, גם יש דברים שקשים לי, אבל אני מתגברת על זה וממשיכה את חיי. אני ממש מצטערת על זה שצחקו עליך. גם עלי צוחקים. אל תשימי לב אליהם. תהיי חזקה ותתגברי על זה. כי אולי אם תתגברי על זה הם יפסיקו.

בהצלחה ולהתראות

חברתך מירב."

הסיפור ה"צמיד של אופירה" יש בו עוצמה פנימית ואפשר להשתמש בה בשנה זו של הדגשת ערכי הערבות, המעורבות והשוויון. סיפור זה היה הסיפור הראשון שכתבתי.

הדוגמא השנייה היא מהסיפור האחרון שכתבתי ועל שמו קרוי גם ספרי החדש - אמא, אל תבואי!

הסיפור מעלה את קשייה של תאיר, ילדה בת 10 המסרבת להשלים עם העובדה שאימה התעוורה כתוצאה מניתוח בראשה.

הניסיון להדחיק, להכחיש ולברוח מן הערבות והמעורבות הנדרשת ממנה לנוכח המצב החדש, מופיע כבר בתחילת הסיפור כשהאב חוזר מבית החולים בערב לאחר הניתוח ואומר לתאיר: "אנחנו צריכים להיות מאושרים תאיר, חייה של אימא ניצלו... אבל הגידול הצליח, לצערנו, לגרום נזק. אמא שלנו תהיה..."³

"את המילה הבאה" מספרת תאיר גיבורת הסיפור "שמעתי ולא שמעתי מפני שפשוט לא רציתי להאמין והחלטתי לא לחשוב על מה שאבא אמר וגם לא חשבת, עד הביקור של אמא בבית החולים"⁴

בביקור הראשון בבית החולים עומדת הילדה מול המציאות הקשה, אבל עדיין לא הצליחה לקלוט את מלוא המשמעות של המצב החדש.

כשאמא חוזרת הביתה כשראשה חבוש בתחבושות ורשת לבנה עליהן, הילדה שמחה והיא מספרת לאמא על כל מה שקרה כשהיתה בבית החולים, ואף מזמינה אותה בהתרגשות "פסטיכף" שעמד להיערך על שפת הים כעבור שבוע בהשתתפות המורה וכל ההורים.

במהלך השבוע כשתאיר מגלה את דרגת הערבות והמעורבות החדשה שעליה לאמץ לנוכח המצב החדש שנוצר בבית היא כועסת "למה זה קרה דווקא לאמא שלי?"⁵ ושוב נמלטת אל ההכחשה וההדחקה עד לשיאו של המשבר.

"הבוקר של חגיגת הפטיבל הגיע. אמא, אבא ואני ישבנו ליד שולחן האוכל. לגמתי מהשוקו הפושר והקשבתי לאבא שהסביר לאמא "רונית המשיכה מימין ומשמאל... ואז באמצע המשפט של אבא קפץ פתאום משפט מהפה שלי: "אמא, אל תבואי!" זה מה שאמרתי... אני פשוט התביישתי שהילדים יראו את אמא שלי עם כל התחכושות על הראש... ירחמו על אמא, ירחמו על אבא וגם עלי שיש לי אמא עיוורת!"⁵

הילדה מנסה לברוח ולהשתחרר בדרך זו מהמשא הכבד שהיא צריכה לשאת, אבל היא אינה מצליחה ובאמצע ה"פסטיכף" היא מבקשת מאבא: "אני רוצה לחזור הביתה עכשיו!"⁶

הילדה בבלבול. תהליכי ה"עיבוד" וה"השלמה" עדיין לא התחילו. ומשהתחילו - מהלכם אינו מתואר בזמן הסיפור.

חלקו השני של הסיפור פוגש את תאיר כעבור שנתיים, לאחר שהיא וגם אימה ואביה עברו את תהליכי ה"עיבוד וההשלמה".

"השבוע חגגו לי חגיגת בת-מצוה", מספרת תאיר.

"אמא לבשה שמלה שחורה ארוכה שבחרנו יחד. את השיער הארוך שלה אספה בסיכת כסף שאבא קנה לה.

היא היתה ממש יפהפיה, והצחוק שלה מילא את הבית!"⁷

בחלקו השני של מהלך הסיפור - אנו פוגשים ילדה אחרת, ילדה שצמחה מאז המפגש הראשון עם משא האחריות, האיכפתיות והמעורבות שנדרשו ממנה. ולא רק שנעלם הבלבול - אלא המעורבות והנתינה הפכו אותה לילדה המגיעה למימוש עצמי, והיא אף מוכנה לכתוב ספר על מה שעבר על משפחתה...

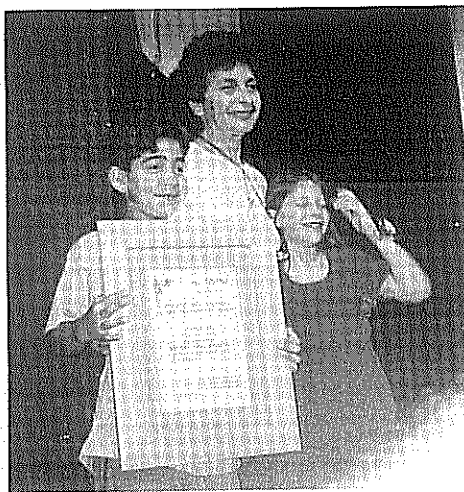
אבל תהליכי כעס, הכחשה והדחקה אינם חולפים בקלות בנפשו של אדם. על פי רוב הם אף משאירים בה צלקות.

גם אצל תאיר גותרה צלקת מנסיון הבריחה מהערבות, המעורבות ואי קבלת השונה, והסיפור מסתיים בווידוי שלה:
"על זה שאמרתי אז "אמא, אל תבואי!" אמא בודאי סלחה לי מזמן, אבל אני עדיין מתחרטת ומצטערת" ובדבריה אלה נסגר המעגל הסיפורי.

הערות:

1. "הצמיד של אופירה", מתוך אמא, אל תבואי! הוצאת כתר 2000, ע' 67 הסיפור הופיע לראשונה בקובץ סיפורי בשם זה, הוצאת "עם-עובד" 1983.
2. אמא, אל תבואי! הוצאת "כתרי", 2000, ע' 23 הסיפור זכה בפרס אשמן לסיפור הקצר.
3. אמא, אל תבואי! ע' 24.
4. שם, ע' 24.
5. שם, ע' 31.
6. שם, ע' 33.
7. שם, ע' 33-34.

בכנס הופיעה גם גב' רות שאול. המדור והעוסקים בעידוד הקריאה רוצים לציין בהוקרה את תרומתה החשובה ולהודות לה על פעילותה במשך שנים במצעד הספרים.

רות שאול עם נכדיה, מחזיקים את תעודת ההוקרה

עיון ומחקר

בעלי-חיים בספרות ובעציאות

כתבה: הרצליה רז

עולם בעלי-החיים מעסיק את בני האדם מאז ומתמיד.

כדרכו האגוצנטרית תופס האדם את בעלי החיים בצלמו, כדמותו, ומלביש להם הויה אנושית.

בבראשית פרק ב' פסוק 19 כתוב "וכל אשר יקרא לו האדם נפש-חיה הוא שמו". מכאן שהאדם (שהוא אחד מבעלי החיים) הופך להיות "נזר הבריאה" וברגע שהוא קורא שמות לבעלי החיים הריהו מגדיר אותם, את תפקידיהם ואת מערכת היחסים שבינו לבינם.

האדם כבעל-חיים חלש ובעל כושר הישרדות עצום, רכש לו באמצעות יכולת החשיבה המופשטת שלו, כושך הניבוי ואירגון השפה, שליטה על בעלי-החיים מבחינה פיזית. הוא למד לצוד אותם, לביית אותם ולחקור הרגלי-החיים שלהם. הוא למד לעשות הפשטה והכללה מתכונותיהם. באמצעות הסתכלות מדויקת ויכולת ההפשטה למד מקורי-העכביש להכין חוטים וחבלים, רשתות הסוואה ומצנחים. סירות וצוללות הן חיקוי לדגים ויונקים אחרים. מטוסים הם חיקוי למעוף הצפורים וכך הלאה...עד למבצעי החללית.

אבל, על אף שליטתו בבעלי-החיים שבטבע, לא עמד על רבים מסודותיהם ומאורחות-חייהם, ובעיקר לא הצליח להשתלט על בעלי-החיים שהפנים אל תוכו. עולמו הייצרי של האדם קרוב מאוד לעולם היצרים של בעלי-החיים. איש-הטבע, האדם שחי בחברה קמאית, היה קרוב גם ברוחו לבעלי-החיים. גם הילד קרוב לבעל-החיים יותר מאשר המבוגר המודרני, החי בחברה טכנולוגית. המרחק ההולך ומתרחב בין החשיבה המופשטת של איש-התרבות לבין ידיעה והכרה פנימית שלו ביצרים שבתוכו גורם - לו לתיסכולים ולרפיון יצירה ויצירתיות. בוודאי שהוא גם גורם להרבה מחלות-נפש.

הפסיכולוגיה (בז'אנרים השונים שבה) מצביעה על הצורך של האדם להכיר את כוחות-הנפש הפנימיים שלו על עולם היצרים-החייתיים שבו, כדי שלא לוותר עליו, אלא לעדן אותו ולגמש אותו.

לצורך העיסוק בכוחות הנפש משתמשת הפסיכולוגיה בשלושה מושגים "איד" "אגו" ו"סופר אגו". להם היא משאילה ומדמה בעלי-חיים למיניהם.

ה"איד" שהוא התת-מודע הייצרי והיצירתי, מצטייר בדמות בעלי חיים שונים הנמוכים ביותר.

האגו - הוא הביטוי לאדם הדומה לבני מינו והמזדהה איתם. יסוד האגו שבאדם מאזן את האיד וקושר בינו לבין הסופר-אגו (שהוא. "האני העליון", המצפון) באמצעות פעילות אומנותית. פסיכואנליטיקאים מסמלים את ה"סופראגו" בדמות ציפור, את ה"איד" - בעולם של שרצים ורמשים ואת "האגו" (העולם הייצרי שלו) בבעלי חיים מן היונקים (אריה, סוס, כבש ועוד...).

בציורים של האדם הקדמון (בין המפורסמים ביותר - הציורים במערות שבצרפת) ניכר שהאדם אז הכיר היטב את בעלי החיים שבסביבתו. הוא צייר אותם ובעזרת הציור "כבש" אותם.

באמצעות האמנות הוא כבש את החייתיות שבתוכו. פרויד בספרו "טוטם וטאבו"¹ הסביר את הקשר האמביוולנטי שיש לאדם עם בעלי-החיים.

האדם "נזר הבריאה" סקרני לגבי בעלי החיים, הוא מזדהה איתם ופוחד מהם. האדם ממשיל את יצריו לבעלי חיים שונים. מכאן הביטויים "רעב כמו כלב", "אוכל כחזיר", "גיבור כארו", "עקשן כמו חמור", "ציפור הנפש", "חתולה פראית", "כלב בן כלב".

הדימויים וההשאלות שבמשלים נותנים ביטוי לכמיהתו של האדם להבין ולתקשר עם בעלי החיים. "דומה דודי לצביו...", "שועלים קטנים מחבלים בכרמים", "יונתי בחגוי הסלע". הציידים הקדמוניים סיפרו, שרו ורקדו לפני שיצאו לקרב ולציד. האמצעים האומנותיים יצרו מגיה רפואית. האדם הזדהה עם בעל-החיים שרצה לצוד. בעזרת המגיה הסימפטית וההזדהות הטוטאלית התעצם, הפנים וכבש ברוחו את בעל-החיים.

האדם הלביש על בעלי החיים את תכונות עצמו². לא תמיד התאימה התדמית שבה המשיל האדם את בעל-החיים למציאות הביולוגית. השועל, סמל החכמה והערמומיות בספרות העממית, במציאות מנת המישראל שלו זעומה. העורב במשלים הוא טיפש שבעופות והמחקר הגיאולוגי הוכיח שמנת המשכל שלו גבוהה לעומת עופות אחרים.

במשלים ובמעשיות אדם הנפיש והאניש את בעלי-החיים, הזאב מדבר, הצפרדע הופך להיות מלך, החתול - חכם ובעל תושייה יותר מאשר האדם.

"משלי-שועלים", שהם משלים על בעלי-חיים, הם המרובים ביותר בתחום הז'אנרי של המשל. עניין זה תואם את אחוז סיפורי בעלי-חיים בספרות-הילדים. לפי מחקרים באמריקה ויפן כ-60%, מספרות-הילדים עוסקת בבעלי-חיים. מהם ריאליסטיים, מהם צעצועים, מהם מאנשים.

היחס לבעלי-חיים משתנה מעם לעם ומתרבות לתרבות. בעמנו - החזיר לא רק טמא הוא גם סמל לגועל. בעמים שונים - החזיר סמל למשפחתיות ולתעוזה.

האריה נקרא בפינו "מלך החיות" ... אבל כולנו יודעים על בעלי חיים גדולים, חכמים, אמיצים ובעלי תושיה רבה יותר משל האריה.

אנשי הפולקלור יודעים להסביר איך נוצרו הביטויים האלה ומדוע קנו להם שליטה בפינו. הם גם יודעים להצביע על קשר אטימולוגי בין הסמלים והדמויות לבין סביבה פסיכוגיאוגרפית ופסיכו-אקונומית.

בתנ"ך יש ביטוי ריגשי גבוה לחיות העדר למיניהן, לגמלים ולחמורים. בעלי-חיים אלה טיפוסיים לאזור שלנו והם היו חיות קדושות לעמי כנען. שמו של חמור אבי שכם מסמן עובדה של קידוש החמור כחית-טוטם. ראש השבט נקרא על שמן של חיות הטוטם, שביטויים לקדושתה מצויים גם במקרא. בשמות פרק יג' פסוק 13 כתוב: "וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדהו וערפתו". טקס פדיון פטר החמור, הוא טקס דתי וגם העריפה קשורה בטקס כזה. גם הביטוי "קבורת חמור תקבר" נתפס על ידי האנשים אז כקבורה-טיקסית. המושג "אלוף" קשור בצאן. עמנו שהיה בראשיתו בעיקר רועה-צאן, גזר את המושג "אלוף" מאילוף הצאן והבקר וכך נקראו בתי אב על פי טוטם מיוחד להם "אלוף דישון; אלוף צבעון" וכן הביטויים "אלפי הדל במנשה..." "אלפי יהודה" "לשבטיכם ולאלפיהם..."

הקשר בין אדם שגר בסביבה גיאוגרפית מסויימת לבין סימני הלשון שנתנו ביטוי לכל מה שהכיר, הפנים וציין - יצר התייחסות עשירה לאותם בעלי-חיים שהשאירו רושםם האדיר והבלתי אמצעי על האדם בן אותה סביבה.

סיפורי העם והמשלים צמחו בתוך המציאות הפסיכוגיאוגרפית של האדם ונתנו ביטוי לכל מערכת היחסים של האדם, לסביבתו ולבעלי החיים שבסביבתו. עמנו מתייחס לרועה הצאן ביחס כבוד וחיבה. הרועה הוא מנהיג (האלוהים רועה את עמו). משה שידע לרעות את הצאן הפך לרועה לעם ישראל.

בסיפורי העם של עמי אירופה (אצל הגרמנים למשל) הרועה הוא חדל-אישים מטומטם, הפחות שבפחותי העדה. בלשון גרמנית "רועה צאן" הוא בעל הסטטוס הנמוך ביותר. מאז שהנצרות הצמידה לישו את הדימוי של שה, ישו הוא "שה אלוהים", הפסיקה הספרות היהודית להשתמש בשה כדימוי לרוך ולחיבה.

בשירי הערש העממיים שלנו מופיע גדי. על הפרוכת של ארון הקודש רקומים: יונה, אריה וגדי, ולא טלה או שה.

הגדי הוא ילדם של התיש והעז והוא סמל לקטן ולרך בספרות היהודית. רק עם התחדשות החיים בארץ, כשהיוצרים חזרו וטיפלו בריאליה של בעלי החיים שישנם ביישובים החקלאיים, כתב מתתיהו שלם איש רמת יוחנן "שה וגדי, גדי ושה, יצאו יחדיו אל השדה..." ושרה לוי כתבה "שה צח ורך, שה צמא לי, יבוא וישת ממי הדלי". הרצליה רז כתבה ספר על "רמי הטלה".

היצירות האלה עוסקות בשה כבעל חיים ריאלי, בלא שהן מצרפות לו דימוי מישאל שהיה לו בספרות הנוצרית, זהו שה שבעדר הרחלים, שגידלו אנשי המשקים כדי לגזוז את צמרם ולאכול מבשרם הכשר. כך גם נכתב שירה של ש. לוי "לכבשה זמרו נא זמר, שיר לגז ושיר לצמר גוזז גז..."

בספרות המזרח הרחוק מופיע הפיל כריאליה וכסמל. הפיל - בעל חיים ענקי שהאדם ביית לצרכי עבודה ומלחמה. אבל הפיל הוא סמל הפריון בהודו. מבחינה ביולוגית קשה להבין מדוע הפך הפיל לסמל הפריון. אין לו וולדות רבים ואינו פורה כדג (שהוא סמל הפריון בעמנו) ואפילו לא כמשפחת האריות.

ייתכן שיש קשר בין סמלו זה לבין חיי המשפחה הפילית בתוך העדר. יש מי שחושב שהחדק של הפיל המשתרבב לו לפניו מזכיר לבני האדם פאלוס ענקי. היכולת של הפיל להשתמש בחדק שימוש רב-תפקידי אולי הוא הסיבה להפיכת הפיל ל"סמל הפריון", בהודו ובארצות המזרח הרחוק.

בנורבגיה מרובים מאוד הסיפורים על האיל-הצפוני; הוא מקור-הזדהות.

בסיפורי העם הצפוניים, הוא מציל מצרה, הוא סמל הכוח החיובי והרבה ביטוי הנפשה והאנשה נוצרו לגביו בשפות הצפוניות.

בארצות המזרח הרחוק יש שפע סיפורים על קופים והם מחוטבים ומצוירים על גבי הפגודות ובמקדשים דתיים.

בעלי חיים מצאו ביטוי של אויקוטיפ במרחבי מחיה טיפוסיים להם. אנשים הזדהו, הכירו והפנימו את בעלי החיים שגרו בסביבתם הקרובה, ועליהם סיפור ושרו. נתנו להם שמות וכינויים, חברו להם מעשיות ומשלים וזכרו פתגמים.

עם ישראל בנדודיו אימץ לו את הציפור כדימוי.

ציפור בקן (על גוזליה) היא סמל האהבה האמהית והקשר של המשפחה. ציפור זונחת קן אחד ובונה לה קן חדש - זוהי ציפור נודדת והעם הנודד יכול היה להזדהות איתה.

ציפור עפה מעולם רע ואכזרי (ברוח סערה, בשלגים, בחום-מדבר) אל הארץ הנכספת - היתה סמל לשיבה לציון.

מכיון שציפור קשורה ב"סופראגו" בחשיבה המופשטת ובלשון, הצטרף דימוי הציפור לעולם הכישורים התרבותיים של עמנו "עם הספר". כבר בספרי הקבלה מופיע "קן ציפור" כסמל ניסתר ומקודש; היונה שנוח שלח מן התיבה הפכה בעולם ל"יונת שלום". בספר הגדה מימי-הביניים, מצויירים המסובים לפסח עם ראשי ציפרים. השכוי, התרגול - נקרא בפינו "גבר", המלים והאותיות שקיבלו בעברית ביטוי קדושה של הנפשה, דואות ועפות לשמים "כנשר יעיר קינו על גזליו ירחף". בספרות הילדים שלנו (המודרנית) יש הרבה מאוד סיפורים ושירים על כלבים וחתולים. שני בעלי החיים הללו, החיים בתוכנו, הפכו מושא ליצירות אין ספור. כמעט שאין בספרות המודרנית שלנו יצירות על חסרי חוליות (שרצים ורמשים) ויחסית - מעט על דו חיים.

בשל כך מעניין להזכיר את סיפורו של פ. קפקא "מטמורפוזא" העוסק בג'וק... יותר נכון באדם הנהפך להיות ג'וק, ובסופו של תהליך זורקים אותו מהבית, כפי שזורקים "ג'וקים מסוממים". לעומת זה ישנו ספר מוזר ומעניין לילדים שנכתב על ידי יורם קניוק ושמו הבית שבו מתים הג'וקים בשיבה טובה (בהוצאת ספריית פועלים 1979). בסיפור הזה, כל המשפחה מלבד האב, מאמצים ג'וקים ולא הורגים אותם. אבל האב המסכן שאינו מסתדר עם הפתרונו ש בבית, נאלץ בסוף לעזוב אותו.

בעולם קיימים הרבה מאוד סיפורים ומשלים על עכברים, ובדרך כלל יש להם דימוי חביב בספרות לילדים.

אחד המשלים העתיקים ביותר על העכבר נרשם בהודו. הוא עוסק ב"נישואי-העכבר" ונקרא כך. יש לו נוסחים רבים שעיקרם עכבר (שנולד שונה) משתדך לכוחות שמים רבי-עוצמה (לבת השמש, לבת הענן, לבת ההר) אבל כל אלה, לעומת העכבר, צנועים מאד. העכבר רוצה לשאת לו את האשה החזקה בתבל, וכל אחד מהכוחות הללו מצטנע ומודיע שיש חזקים ממנו. עד שלבסוף נושא לו העכבר בת עכברים, כי עם העכברים הוא החזק בתבל. משל עתיק זה מתורגם ומעובד לעברית בצורות שונות, והוא מצוי כמובן ברוב השפות.

היסוד האמביוולנטי של האדם לעכבר מוצא בו ביטוי ממצה. לגלוג לקטן - היהיר והכרה בכוחו. כוחם של העכברים הוא בהתרבותם העצומה. עכברי שדה עשויים להביא נזק בלתי הפיך לשטחי חקלאות רחבים.

הספרות (למבוגרים ולצעירים) נותנת ביטוי רב פנים למערכת היחסים של האדם עם בעלי החיים.

תיעובו של האדם לרמשים ולשרצים בא יחד עם האלהה שלהם; כמו היחס לחרפושית במצרים, וכמו הסיפורים (הדמיוניים) על "האלמנה השחורה". הדג, המשמש לנו סמל לפריון, שימש סימן היכר וסימן מפגש לנוצרים הקדמונים.

הנחש מסמל בתרבות שלנו ושל הנוצרים סמל לפיתוי מיני ולעוצמתם של כוחות הרשע והרוע "כח דילי" "סיטרא אחרא", אבל במעשיות עמים הוא שומר על מטמונים שבתוך האדמה כמו שעושים הגמדים במעשיות האירופיות. הנחש מהווה את הבסיס ליצור הדמיוני והנורא "הדרקון" כפי שהסוס-המכונף "הפגסוס" משמש דימוי לכוח טוב ומושיע.

לגבי היונקים נוצר דימוי קרוב לבני אדם.

ילדים אוהבים לשחק בצעצועים שעירים הדומים לחיות היער.

בראש סולם ההתייחסות ישנו הדובון. הדובונים למיניהם אוהבים על ילדים וגם על מבוגרים. המוני תיירים נוהרים לברן שבשוויץ כדי לראות שם את הדובים שאומצו על ידי פרנסי העיר, הנקראת על שמם של הדובים.

בחנויות הצעצועים נמכרים הדובים יותר מאשר יתר הצעצועים השעירים. חוקרים שניסו לבדוק את הסיבות טוענים שהעור השעיר של הצעצועים נותן לנוגעים בו הרגשת חמימות וביטחון והצעצועים (ובעלי החיים) שיש להם פרצוף יותר דומה לאנושי, זוכים למירב היחס, ההזדהות ותשומת הלב. יש לזכור שצעצוע של דב, זברה, היפופוטם או קרנף יוצר תחושה של עוצמה במי שמחזיק בו.

בעל החיים הענק והמפחיד עומד לרשותו ולפקודתו של הילד והוא יכול לעשות בו כרצונו. במצבי פוביה החולה מזהה את עצמו עם בעל החיים (נובח ונושך ככלב, נוהם כאריה, מציץ כעכבר) וכך הוא מתגבר על בעל החיים המפחיד.

"משחקי-הכאילו" של הילדים עוסקים הרבה מאד בבעלי חיים. באמצעות המשחק והסיפור, לומד הילד על בעל-החיים, מזדהה ומפנים אותו ומתגבר על הפחד ממנו.

ילדים אוהבים סיפורים ושירים על בעל חיים. הם אוהבים כשהיצירה ריאליסטית (בתנאי שיש עלילה רצופה ומסקרנת) וגם כשזוהי יצירה דמיונית או משלית.

בגיל הרך (כבר בגיל 3) מתחילים הילדים לשאול "למה?" "למה לחמור אזנים ארוכות?" "למה כלב וחתול רבים?" "למה לפיל חדק כזה?" התשובות הספרותיות ל"למה" שלהם קשורות במעשיות אטיולוגיות שהן פרי המדע של עמי הטבע.

מעשיות כאלה עונות על סקרנותם של הילדים ומגרות אותם לשאלות חדשות. ככל שהילדים גדלים הם סקרניים לדעת ולהבין עוד. ילדים-קוראים מחפשים באמצעות הספרים תשובות על שאלות. אבל ילדים צעירים (בכיתות ג-ו) אינם מסוגלים להתרכז במידע שאינו עטוף בסיפור עלילתי.

הספרים הריאליסטים על בעלי חיים, שמשלבים בתוכם מידע נכון וענייני עם הרפתקאה ועלילה, הם ספרים המגיעים אל קוראים הצעירים והמזמנים להם תשובות חשובות.

באמצעות הטלויזיה, הרדיו והקולנוע הולך העולם ומצטמק לכפר גלובלי וילדי המאה ה-20 זוכים למידע רב וממשי יותר ממה שידעו הוריהם.

על אף אמצעי התקשורת נשאר בני האדם, ובעיקר הילדים, זקוקים לעולם פיזי שיוכלו לברוח אל תוכו.

בשל כך ממשיכים אנשים וילדים להתעניין במעשיות ואגדות, נהנים ממשלים וסיפורים משליים ומזדהים עם יצירות דמיוניות ובדיוניות למיניהן, ובראשן - על בעלי חיים.

חוות החיות של אורוול וגבעת ווטרשיפ - מענגות אנשים בספרים, בסרטים ובתיאטרון. כשם ש"משל השועל והכרם" על גירסותיו הרבות לאין ספור חוזר ומופיע בעולם ואצלנו ומזמין משלים על פי יכולתו של השומע והקורא, ובתלבושת התקופה.

המעשיות הבנויות כמו חלומות, פונות אל העולם הלא-מודע של האדם ומסייעות לו לאדם ולילד, לקשר בתוך "האגו" שלו את ה"איד" וה"סופר אגו". כך הן מעדנות תוקפנות, מרככות חרדות ויוצרות אשליה של חלום טוב, המסייע לחולם לעמוד מול מציאות קשה עם התעוררו.

במעשיות, בעל החיים הופך להיות אדם (כמו ב הנסיך הצפרדע ו היפה והחיה) והאדם עשוי להפוך לבעל חיים. כמו האח בסיפור האח והאחות, ההופך להיות עופר כשהוא שותה מים בדרך, או כמו יורינדה ביורינדה ויורינגל ההופכת להיות ציפור, ונתפסת בכלוב של המכשפה.

לסיכום:

האדם אינו מודע מספיק לעולם החייתי שבתוכו, אף כי הוא מרבה להשתמש בדימויים ובסמלים של בעלי חיים.

בימי קדם, כשהאדם חי בתוך הטבע קידש את בעלי החיים והלביש אותם בדמות אלים (התן - אל המתים במצרים; אלת הפריון הכנענית היא פרה בעלת קרניים; זאוס, ראש הפרתנון של האלים מופיע בדמות נשר).

כיום משמשים סמלי החיות לסמלי מדינות (הדוב הרוסי; הזאב הגרמני...) האדם המודרני חוזר ומדמה את עצמו לבעלי חיים "היא דומה לחתולה" "הוא מיוהם כסוס" "היא והוא מתפתלים כנחשים" והילדים משחקים כאלוהים כשהם בונים משק ובתוכו בעלי חיים עשויים מפלסטיק. הם הופכים להיות הורים לדובון ולקוף הצעצוע, אבל הם גם משחקים "משחקי כאלו" וכובשים לעצמם בעלי חיים מוזרים, מפחידים ובלתי מובנים.

באמצעות הספרות לסוגיה (ספר, מחזה, קולנוע) לומד האדם להכיר את עצמו ואת בעלי החיים שבתוכו ומחוצה לו.

הערות:

1. פרויד זיגמונד - טוטם וטאבן. תורגם והעיר י. דבוסיס קרית ספר תרצ"ט.
2. בטלהיים ברונו - קסמן של אגדות - רשפים 1980.

"יען כי מולדתי היא ארץ העברים. יען כי מדבר אני עברית. יען כי אבותי עברים היו ועברית דברו גם המה. יען כי אוהב אנוכי את ארצי, את תורתך, את עמי."

יצחק כצנלסון 1855 - 1944

מתוך שלושה דורות בספרות הילדים העברית - עמ' 146

הרהורים בעקבות הספר ועלי לא איכפת לך

כתבה: יונה ספר, איורים: כריסטינה קדמון, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1998

מאת: אלה שגיא

"אמא מכספה זה דבר הכי גרוע שיכול לקרות לילד". כך קובע נוח, בן השמונה, גיבורו של הספר ועלי לא איכפת לך, המספר גם כי "כולם חשבו שהיא אימא טובה, חוץ מאבא וממני. אבל אבא עזב, ועלי לא היה לה איכפת".

הסיפור הוא אודות התעללותה הנפשית של אמו של נוח כלפיו, על יחסה הלעגני והמתנשא, ועל רמיסת כבודו. יחס זה אף הולך ורע כאשר אביו של נוח עוזב את הבית, והוא נשאר לבדו עם אמו.

על-אף תחושותיו הקשות, יודע נוח שאמו מצטיירת בעיני חבריו ובעיני העולם כולו לא רק כאם טובה אלא גם כאישה ססגונית ונהדרת. היא "קוסמת" שתמיד יש לה הפתעות בשביל החברים, כמו העוגות שהיא מחלקת להם, כאשר רק לנוח לא נשארת אף פרוסה מהעוגה. לו אימא משאירה את הכלים המלוכלכים בכיור ומצווה עליו להדיחם.

נוח הוא ילד עצוב המתקשה להתמודד עם כאבו. אולי בשל כך, אין הוא מצליח לתפקד כראוי גם בקרב חבריו שמצייקים לו במיוחד קשה עבורו הוא הניתוק אותו כופה עליו אמו מאביו האהוב. עוגן ההצלה נזרק אליו, לבסוף ע"י חבר שמיידע אותו על זכותו להיפגש עם אביו, ואם החבר, עובדת סוציאלית, שמתערבת למענו ומצליחה לחדש את הקשר בינו לבין אביו. כך נרגע נוח והשלווה שבה אליו.

קריאת הספר מעלה תהייה, אם המצב המתואר בו אמנם אפשרי? האם יתכן שאם בריאה בנפשה תשנא את פרי בטנה?... שהרי אהבת אם לילדיה נתפסת בעיני הבריות כדבר טבעי ומובן מאליו שהוא כמעט בגדר אינסטינקט והיא אף נחשבת לאהבה המתוקה מכל! הפסיכולוג אריך פרום מדמה את אהבת האם לילדיה ל"אריץ זבת חלב ודבש", כשהחלב מסמל אהבה במובן של דאגה ואילו הדבש הוא סמל למתיקות וההנאה שבחיים¹.

האם אין שנאת אם לילדיה מנוגדת לטבע האדם?... ואם כן - האם יתכן שלתחושות ומחשבות כפי שהועלו ע"י נוח אין כל אחיזה במציאות? או שהמציאות שונה מכפי שהורגלנו לראותה...

1) אריך פרום - האומנות לאהוב - הוצאת בנתם 1956

נדמה כי מניעי ההתנהגות האנושית מורכבים ומגוונים ועל כן, הכל אפשרי. יתכן שבשל אישיותה שאינה בשלה דיה, אין האם מסוגלת לאהוב את ילדה, אולי הוא מזכיר לה את אביו השנוא עליה, וזהו מקור יחסה הרע. וקיימות, כמובן, עוד אין ספור אפשרויות נוספות.

אפשר שראייה זו של הילד נובעת מאי יכולתו להבין מצבים מורכבים ועמומים שאינם בחינת שחור או לבן, ואי יכולתו לקבל את רגעי הרוגז והכעס של האם ולפרשם כהלכה?

יתכן שתחושותיו של הילד מקורן בהסתת אביו אשר יצרה אצלו "תסמונת ההתנכרות להורה".

התיאוריות המקצועיות המקובלות בתחום זה גורסות כי כאשר מתפתחת תסמונת זו ותחושות הילד כלפי ההורה שליליות, ראוי להשאירו אצל ההורה השנוא, כדי שלא להנציח את ההתנכרות.

מהסיפור עולה מסקנה הפוכה. נוח טובל מחייו עם אמו "המכשפה" ודווקא היא זו שאינה מאפשרת לו לקיים קשר עם אביו האהוב.

יש הסוברים כי במקרים חריגים וכשהתנגדות הילד להורה עזה במיוחד, עדיף להניח לו לחיות עם ההורה האהוב ולהשאיר פתח לחידוש הקשר עם ההורה האחר בעתיד. כאשר יירגעו הרוחות ותיפסק ההסתה, אזי עשוי הילד לשוב אל הורה האובד².

ספרה של יונה טפר מתואר, כאמור, מנקודת מבטו של נוח, שאינו מודע לסיבות שגרמו לתחושותיו הקשות. הוא מסתיים בחידוש הקשר עם אביו האהוב. לא ידוע כיצד יתפתחו בעתיד יחסיו עם אמו.

נשאלת השאלה כיצד אמור ילד כמו נוח להתמודד עם הסיטואציה הקשה שתוארה בספר? הסופרת בחרה בפתרון, בו הילד רואה את אמו כרעה ומפנה את כעסיו כלפיה (במקום לראות את עצמו כרע ואת אמו כטובה, למשל). דרך התמודדות זו מקילה על נוח ושומרת על תדמיתו העצמית החיובית. היא אף נותנת לגיטימציה לחשיבה עצמאית, גם כשזו שונה ומנוגדת למקובלות החברתיות. הספר מעביר אל הקורא מסר על-פיו מותר לחוש ולחשוב הכל.

התמודדותו של נוח אף מאפשרת לקוראים המצויים במצבי משבר דומים להתבונן במשבר המשפחתי שלהם מזווית ראייה חדשה, באמצעותה יוכלו להיטיב להבין את מצבם ולרכוש כלים להתמודדות טובה יותר עמו.

(2) שיחות - כרך ט', חוב' 2, מרץ 1995

על שלושה ספרים

מאת: נירה פרדקין

1) דבליו דבליו דבליו עזאזל

מאת נורית יוכל. איורים מאת המחברת. ידיעות אחרונות, ספרי חמד 2000 170 עמודים, לא מנוקד. לכיתות ד-ו.

סיפור שמציאות, פנטסיה ומציאות וירטואלית משמשות בו ביחד.

בכיתתו של יוראי לומדים תקשורת: מהו עיתון, ממה מורכב צוות של עיתון, מה ההבדל בין כתב לעיתונאי ועוד ועוד.

בינתיים באמצעות האינטרנט יוראי עוקב אחר מלחמת השדים זה בזה ושל כולם נגד אשמדאי. יוראי משתלב באתר צ'ט כשהוא מזהה עצמו בשם חרפושקה ושם הוא שומע על מלחמת השדים נגד מלכם אשמדאי וגם זה עם זה. באתר הצ'ט יוראי מתוודע לפשקוויל עורך עיתון השדים, המפנה אותו אל אתר המערכת של עיתונו. כך נוסף ליוראי מידע עבור שיעורי התקשורת בכיתה.

במהלך הסיפור יוראי, הוא חרפושקה, מנהל בשם השדים משא ומתן עם אשמדאי, משא ומתן שיסתיים בהצלחה ויביא סוף למלחמה. את המשא והמתן יש לנהל פנים אל פנים עם אשמדאי, כיוון שלמלך השדים אין מחשב וכמובן גם לא דואר אלקטרוני. לטענתו הוא זקן מדי ואינו משתלט על הטכנולוגיה. המפגש בין יוראי ואשמדאי מתנהל במציאות וירטואלית באמצעות משחק מחשב וג'ון, שהוא האקר מחשבים הפורץ אל תוך תוכנת המשחק.

יש לנו איפוא בסיפור זה שילוב של מציאות, פנטסיה - סיפורי שדים, מציאות וירטואלית - מחשבים ואינטרנט.

וכל זה בלשון משובצת בביטויים משטחים שונים: מחשבים (אנטר, WWW), שדים (אשמדאי, ג'ון, זעקין) ומציאות: ג'וקים (לא של מחשב), עכבר (כן של מחשב), ועל כל אלה ביטויים גם בנושאים אחרים. ניתן להבינם מתוך הסיפור אף בסוף הספר מופיעה רשימת הביטויים וביאוריהם.

הסיפור עצמו משובץ באיזכורים תרבותיים שונים כשהניסוח הוא כזה שמי שמזהה אותו, הנאתו עמוקה יותר ומי שאינו מזהה - יכול להבין את הסיפור: השדים נפגשים על ראש הר קרח (כשם יצירה של מוסורסקי), יוראי כחרפושקה כותב מאמר מערכת המסתיים במילים "ויפה שעה אחת קודם" (כמו במוסף

הסטיירי "דבר אחר"). המלאך מטטרון רואה את ההרס שנגרם בגלל מלחמות השדים וזועק "מעשי ידינו טובעים בים ואתם אומרים שירה?" יוראי עצמו מצטיין בציד זבובים, כמו הילד גלעד בסיפור "קלמר הזבובים" של נורית יובל.

פ) אמא, אל תבואי!

מאת: רבקה מגן, אירודים: אבי כץ, כתר 2000, 81 עמ', מנוקד. לכיתות ג' - ד'.
חמישה סיפורים קצרים על רקע הווי חיים של ילדים כאן ועכשיו. נושאי הסיפורים מגוונים.

יחסים בין ילדים: בסיפור "חבר ראשון ליעל", יעל אוהבת את אור, המעדיף עליה את שירה. ליעל נודע שתומר, חברו של אור מציע חברות לשירה. יעל מקווה שאם תגלה זאת לאור, הוא יעדיף אותה.

נכות של הורים: אמא של תאיר בסיפור "אמא, אל תבואי!" מתעוורת. יש צורך להתאים את סדרי הבית לעובדה זאת. נוסף לכך תאיר מתביישת באמא בפני חבריה ומבקשת ממנה לא לבוא ל"פסטיכף" שייערך בל"ג בעומר. שנים רבות אחר כך תאיר לא תסלח לעצמה על בקשה זו.

בעלי חיים: בסיפור "קיקו", איתי ההולך לצבא מפקיד את התוכי שלו קיקו בידי אחיו עידו. עידו מטפל בקיקו במסירות, אך יום אחד קיקו בורח מכלוב שנותר פתוח וכלב תופס אותו. בקושי מחלצים עידו ובעל הכלב את קיקו משיני הכלב ורצים עם התוכי הפצוע אל הוטרינר.

בית ספר: סיפור על המורה בחשבון "שיעור בחשבון". למורה זה בעיות משמעות. יום אחד לפני בחינת אמצע השנה, דף המבחן בחשבון נופל לידי ילדי הכיתה. תוצאות המבחן כמובן מצויינות ומפתיעות את המנהל המעריך מאד את המורה, אלא שתוצאות המבחן הבא הן כל כך גרועות עד כי הוא כועס וכעבור שנה המורה כבר אינו מלמד באותו בית ספר.

הסיפור האחרון הוא "הצמיד של אופירה" שהופיע בזמנו בספר בשם זה ועניינו הטלת אשמה שלא בצדק על ילדה בכיתה ותוצאותיו המרות על חייה של אותה ילדה.

3) העכשפה פרחוב פלצ'ט

מאת: גדי טאוב, כתר 2000, 124 עמ' לא מנוקד. לכיתות ד'ו'

שני סיפור אהבה המשולבים זה בזה. האחד הוא סיפור אהבתו של המספר אסף לילדה ליאן שאינה מחזירה לו אהבה. אהבה המתעוררת עוד בכיתה א' ונמשכת עד לבגרות. רוב הזמן ליאן אינה מחזירה לו אהבה. האהבה השנייה היא של המכשפה פנינה לבחור הצעיר שחיזר אחריה לפני כ-300 שנה. הבחור היה בטוח, שאהבתה היא תוצאה של שיקוי אהבה שנתן לה ומכאן שאין זו אהבה אמיתית. לכן עזב אותה ונעלם. הוא אינו יודע שפנינה לא שתתה אותו שיקוי. כעת היא מתענה באהבתה וגעגועיה לבחיר ליבה. רק לקראת סוף הסיפור ייפגשו השניים בנסיבות מפתיעות.

פנינה חיה בדמות של אישה קשישה בבית בו מתגוררת משפחתו של אסף מתפתחים יחסי ידידות בין הילד לבין שכנתו הקשישה, במיוחד שבזכות היותה מכשפה היא חילצה אותו ממצבים מסוכנים ומביכים. שנוצרו בדרך כלל כתוצאה מאהבתו לליאן. אסף הוא היחיד היודע את סודה של פנינה - היותה מכשפה. במהלך הסיפור אסף נתקל בבעיות חברה שונות, כמו התמודדות עם ילדים אלימים, עדות לעלבונה של ילדה שמנה וחולנית. הוא גם מתנגש עם השכן הקשיש יעקובי. ייתכן שהוא גורם לכך שיעקובי לקה בהתקף לב, אבל אחד כך הוא מציל אותו, לא לפני שגילה עובדה מפתיעה בקשר ליעקובי ופנינה.

על דושה - ילד יפה עיניים...

כתבה: חוה חבושי, הוצאת ידיעות אחרונות/פרוזה עשרה, 2000, 122 עמ', ציורים: ברכה אלחסי-גרומר, לכיתות ד-ה'

מאת: עדה קרן

כריכת הספר מספרת על ילד עליז, לבוש חולצה סגולה, מרים ידיים צוהלות אל שחפיות לבנות כנף וצבים הבוקעים מן הביצים והשם, דושה, רומז אולי על חתול או כלב... אך ההקדשה של הסופרת, כבר מרמזת כי אין זה כך: "לארד ולעדי, האח והאחות של עידן"...

חווה חבושי כתבה ספר מרגש על עידן שנפל אל מותו בטיול שנתי בהיותו בן 11 זה איננו ספר זיכרון, זה גם לא ספר עצוב, אם כי הסיפור שמאחורי הסיפורים הוא נורא כל כך.

אלה סיפורים על חיים, על חיי עידן השובב, שופע החן והשמחה. על חייו בביתו עם אחיו, אחותו והוריו (אמא קראה לו דושה, ומכאן הספר) ועל הדברים הקטנים שקורים לכל אחד: לא רוצה לקום בבקר, לא אוהב ללכת לבית-הספר, אוכל קרטיב עם חברים ליד הקיוסק - חיי יום יום בכל בית ושכונה.

המיוחד שבעידן נמצא בכל סיפור בספר. עידן אוהב מאד בעלי חיים: הוא לא אוכל בשר מיום שראה בטלוויזיה ציידים אוכלים בשר של צבי ונחרד... הוא דואג לחלזונות ולחיפושיות כשיהיה גדול הוא רוצה להיות מלונר כדי לקנות את כל התוכים שבעולם ולשחרר אותם לחפשי בדרום אמריקה או באפריקה... כך הוא אומר כשהחברים מדברים על מה הם יעשו כשיהיו גדולים... אך כיום "נשוב ונתגעגוע אל עידן, הילד יפה העיניים שחלם לשלח אותם לחפשי". (עמ' 121).

סיפורים רבים מספרים על עידן וחבריו. הם עוקבים אחרי איש חשוד בשחור אשר מתגלה כעולה חדש המחפש עבודה; ובכיתה הוא מתחבר אל תלמיד חדש, מוזר ותמהוני, השונה מאחרים. הוא מתעקש לגלות מדוע הוא אחר, ומגלה ילדות קשה ובעייתית. עידן, שיש לו תמיד רעיונות, מצליח גם הפעם לרתום את חבריו לעזרה לקובי, החדש, ולילדה נכה שבה הוא מטפל.

הסיפורים האלה סופרו לסופרת ע"י בני משפחתו, חבריו ומוריו של עידן. והיא כל-כך הרבה שמעה עליו, עד "שהיא כמעט הכירה אותו והרגישה שהוא יכולה להמציא את הסיפורים שבספר" - כלשונה.

העמוד האחרון של הספר הוא חיבור בכתב ידו של עידן שנכתב זמן קצר לפני מותו. שם החיבור: "גן-עידן". הדף הזה עם הכתב הילדותי, שגיאות הכתיב והדמיון העשיר מחזיר אותנו מעולם "ההמצאות" של הסיפורים אל המציאות הנוראה והקשה.

השילוב בין תמונותיו של עידן וחבריו, לאיוריה העדינים והאופטימיים של ברכה אלחסיד-גרומר מוסיפים ומשלימים את הסיפורים.

במבט ראשון

מאת: גרשון ברגסון

לראות בעיניים עצופות

כתבה: ענת ישראלי, אירוס: יעקב גוטרמן, הוצאת: הקיבוץ המאוחד, 2000, 107 עמ'.
זהו ספרה הראשון של ענת ישראלי, עובדת סוציאלית, וייאמר לזכותה שכבר בדפים הראשונים של ספרה ניכר בה כישרון ספרותי המושך את הקורא להמשיך ולקרוא.

ההתחלה בסיפור מסקרנת: "אני לא מאשימה אף אחד במה שקרה לי... ואנחנו רוצים לדעת, מה קרה, איך קרה, המקרה שלילי או חיובי? למי קרה לילד לילדה, לנער לנערה, למבוגר לזקן? ומיד נוכחים לדעת שהתרחיש אירע עקב הריב בין הוריה, ולא היה זה הריב הראשון.

אך בעלילה הריב הוא משני, בהמשך ניווכח לדעת שעיקר הסיפור נסב על שלושה צעירים, ששוכבים בבית-חולים בעיניים עצומות... אך למה להקדים המאוחר?

ענת ישראלי ממשיכה בסיפורה באמירה אירונית של גיבורת הסיפור:
"אמא עורכת דין ואבא אדריכל, עסוק, כך שלא נשאר להם זמן להיות אחד עם השני, או אתי, או אפילו לריב".

אביגיל, הילדה של שני ההורים, אינה תמימה, ומבוגרת מספיק כדי להבין שבמשפחה אקדמאית, במעמד בינוני, ייתכנו מריבות מסיבות שונות, - אחת מהן - השאיפה לקריירה של אחד משני ההורים, על אחת כמה וכמה אם לשניהם יש קריירות.

אבל כשהיא משווה את אורח החיים בביתה לעומת זה במשפחתה של יעל היא מגיעה למסקנה שגם שם, במשפחתה של יעל, רבים וגם צועקים, אבל בלי שנאה, ושאיפתה של אביגיל "שתהיה לה משפחה" כמוהם.

לאביגיל יש כבר דעה מגובשת איך יתנהלו דברים במשפחה שהיא תקים, כשתקים: "אם אי פעם אתחתן ואלד ילדים" - תהיה משפחה הרמנונית ואבא ואמא "יהיו קצת יותר חברים", ויוכלו להתמסר יותר לחינוך ילדיהם, ולא יקדישו את זמנם בעיקר לקריירה שלהם. ונשמעת פה ביקורת על הווי חיים של חלק מאוכלוסיית האקדמיה שעניינם בקריירה חשוב יותר.

אביגיל מחליטה לדבר עם אמה. במקום ללכת לבית הספר היא רצה לבית-המשפט להסביר לה, שאורח חיים זה אינו לרוחה, והסיפור נמשך ומתגלגל לאן שמתגלגל.

בכניסה לבניין היא פוגשת את העוזרת שלהן, זוהי עילה "לשקר לבן", אביגיל מסבירה מדוע לא הלכה לביה"ס והעוזרת מגיבה בסרקזם: "איזה מין לימודים אלה מכל המטליות המטופשות שלכם תצאו דוקטורים ועורכי-דין" באותה רוח משיב זוהר: "לומד מבית-ספר של החיים מה את חושבת שאם אלך כל יום לביה"ס אז אני אצא עורך דין כמו אבא שלך.

יש בספר הרבה ביקורת, על חיי משפחה, על קרייריזם, על חברות נאמנה ועל חברות מזויפות. היא שוקלת ומנסה להסיק מה חשוב יותר לאדם, רגליים או עיניים.

אך כל הנאמר עד עתה הוא הקדמה לעלילה המרכזית: אביגיל רצה לבית-המשפט לשוחח עם אימה, והיא נפגעה ושוכבת בבית חולים כשתחבושת על עיניה, ויחד אתה שוכבים עוד שני גערים גם הם פגועים בעיניהם, ומכאן הכותר של הספר **לראות בעיניים עצומות.**

האסון הזה מזמין את הסופרת לטפל בשאלות מרובות:

1) הטיפול הטכני של הרופאים להחזיר את הראייה לשלושת הסובלים - זוהר, יוני ואביגיל.

2) היחסים בין שלושתם.

3) המטפלים - ההורים ויחסייהם לכל אחד מהמטופלים.

4) יחסי חברות ביניהם, ויחסי חברות בינם לבין חבריהם מבחוץ.

5) אפיון הצוות המקצועי - רופאים ואחיות.

6) יעל כסמל לחברות איכפתית וכנה.

מחבל מתאבד פוצץ את האוטובוס שאביגיל היתה בו כאשר מיהרה לבית-המשפט כדי "לתרום לשיפור חיי המשפחה". בניסיון למניעת אסון אחד נגרם אסון שני - כבד יותר.

אביגיל מספרת לאביה לשם מה נסעה לבית-המשפט, ו"רואה" את אביה בוכה. היא מרגישה שהוא רועד, הוא בא לנחם אותה ולהרגיעה, אך מרוב התרגשות היא רוצה לנחם אותו, אבל אינה יודעת מה אומרים "לאבא בוכה".

אנחנו מתוודעים לגיבורי הסיפור: שני הבנים זוהר ויוני ושתי הבנות אביגיל ויעל, דרך הוויכוחים שלהם על בית-הספר, על משחקי כדור רגל, על חיצוניות ופנימיות של כל אחד.

הוויכוח על ביקור הנשיא הנוהג לבקר את משפחות השכול, או במקרה זה את הנפגעים בפיצוץ אוטובוס. זוהר מצהיר בשיחתו עם עתונאי:

"אז תכתוב שלא חוכמה לבוא לבקר פצוע... חוכמה לבוא לשכונה ביום יום, לדאוג שלילדים יהיו גני שעשועים נורמליים – שיהיה קצת יותר נקי, והכי חשוב שיהיה טיפול לנרקומנים, שלא יצטרכו לגנוב בשביל הסמים..."

אלה דברים של זוהר, המבקר את ראש העיר שבה גר גם זוהר. הצעירים מודעים לבעיות החינוך ולבעיות סוציאליות, וגם דברים אלה חשובים לחינוך הקוראים.

שלושת הנפגעים מתווכחים עם ד"ר סמיר על ההזדהות של ערבים עם מחבלים וגם בנושא השואה... ד"ר סמיר אומר: "אני באמת מתבייש בהם – כאשר בני אדם, בכל מקום שהוא, עושים מעשים לא אנושיים. זה מבייש אותי, ובמיוחד כמובן אם הם בני עמי".

העיורון הוא חושך. הנפגעים נדרשים להתאזר בסבלנות עד שיורידו את התחבושת, שבועיים לאחר הפיגוע.

הרופאים והנפגעים חיכו בקוצר רוח להסרת התחבושת.

הרופאים ניבאו בהסתייגות, שלאחר שיסירו את התחבושת תחזור הראייה לשלושת החולים, עכ"פ לפחות עיין אחת תראה שוב ועין שנייה - אולי תהיה חלשה.

הסרת התחבושת תיעשה בנוכחות רופא ד"ר אנדרה מבלגיה.

ואכן הרופא בא, הסיר את התחבושת והשמחה של זוהר ואביגיל שיחזרו לראות "בעיניים פקוחות", היתה ללא קץ.

יוני יסע לבלגיה לניתוח אצל ד"ר אנדרה, וכולם יחזיקו אצבעות ויאחלו סוף טוב.

הסיום תודות לד"ר אנדרה הוא "הפי אנד".

ענת ישראלית משתרעת על הרבה נושאים, ואינני מפרט את כולם, כמו: אהבה ראשונה בין זוהר בכלא, נגינה בעיניים עצומות ועוד.

האווירה של הנפגעים ברוח אופטימית, והם מושפעים מהתקווה של הרופאים אינני מבין רק מדוע הסיום בעזרת רופא מחו"ל, האם רצתה ענת ישראלית לרמוז שהרפואה - בעיקר רפואת עיניים - פחותה בארץ מרפואה זו דווקא בבלגיה?

לזחול למרחקים

כתבה: נטע הוכמן, איורים: לנה רכנקו, ספרית צפועלים, 2000, 24 עמ', מנוקד, צבעוני. לגן ולכיתה א'. מסופר על תינוק שרצה לזחול למרחקים ולא יכול, כי היה מוגבל בשטח שסביבו: גם במיטה, גם בלול גם בשטיח, וגם בצד הכביש - בכל אלה נקבעו לו גבולות. רק כשהגיע לחוף הים נפתחו לפניו מרחבי החול. רק אז יכול להגיע למרחקים. הלקח: כל אדם רוצה להגיע למרחקים ואינו יכול בשל המכשולים שבדרך, הוא רוצה וכמה ואינו משלים, רק כשנפתחים המרחקים - הוא מגיע להנאה של הרגשת המרחב.

נשיקה בכיס

כתבה: שלומית כהן אסיף, איורים: הלה חבקין, הוצאת לולו, 2000, 40 עמ', צבעוני מנוקד. "דברים למי שאוהבים" 37 שירים. לגן ולכיתה א'. זוהי כדברי הסופרת: "אנתולוגיה קטנה של אהבה, חברות, נשיקות, ולבבות, שכתבתי במשך שנים". אין טעם לצטט מובאות משיריה, כי כולם ראויים, קחו את הספר, קראו בו מלפנים ומאחור ללא בחירה. אתם וילדיכם הקוראים והשומעים - מובטחת לכם הנאה רבה...

צ' יקה הכלבה בגעו

כתבה: בת שבע דגן, ציורים: אבי כץ, הוצאת: מורשת מהדורה שלישית: 1999, לא ממוספר, מנוקד. לכיתות בינוניות. סיפור על הגטו, ובמרכזו - "כלבה נאמנה" חכמה. אין תיאור לא של הגטו, ולא של אכזריותם של הנאצים. בסיפור זה (בת שבע דגן בכל זאת סיפרה הרבה יותר על השואה). אנו קוראים על גזירה אחת של הנאצים: על כל הכלבים להגיע למגרש ע"י המשטרה. בת שבע מספרת על היחס החם בין ילד לכלבו, אינה מתארת אלא הסתרת הכלבה אצל שכנה גויה שהסכימה להסתיר את הכלבה בביתה "עד גמר המלחמה". צ'יקה הגיעה פעמיים לביתו של מיש בעל הכלבה, ובפעם השלישית - אחרי המלחמה אחרי המלחמה - הגיעה לקול השירה של הרוסים שניצחו במלחמה, ואז התברר שצ'יקה כלבה חכמה ונאמנה.

העדי של עדי

כתבה: נאוה מקמל - עתיר, איורים: ידיעות אחרונות - ספרי חמד, 2000, 48 עמ'. לכיתות ד-ה'.
הספר שלפנינו מתאר את תולדותיה של ילדה בת שמונה, שחוותה את אירועי השואה ובתבונתה הצליחה לשרוד במנזר עד סוף המלחמה השנייה.
הסופרת מציינת שכל הגיבורים בספר אינם אלא פרי דמיונה, אך אצל הקורא הן האירועים והן הגיבורים יוצרים רושם של אמינות והוא חש כי כל המסופר ריאלי.
הברירה מהבית של הנזירה טרזה, התחזות כאילמת, הסוף הטוב והפגישה עם הוריה של עדי ה"עדות" של הפסנתר כי הוא שייך לעדי, כל אלה אינם אלא ביטוי לאירועים שיכלו להתרחש בתקופת השואה.
הסיפור המשפחתי שנמשך למעלה ממאה שנה גם הוא ריאלי, ועלילת הספר מרתקת.

שיר בגודל געד

כתבה: טובה שיינברג, איירה: הלה חבקין, הוצאת: הקיבוץ המאוחד, 2000, צבעוני, לא ממוספר, מנוקד. לגן ולכיתות נמוכות.

סיפור נחמד על שלושה גמדים, מעשיהם ומעלליהם. הפעוטות ודאי יקשיבו כשהמבוגרים יקראו באוזניהם את הטקסט המלבב והנעים, אך האיורים המלווים את הטקסט מעוררים תמיהה: הלה חבקין ידועה כמאירת נבונה וקולעת בין המסופר לאיור, והנה בספר זה הטקסט הוא כאילו דבר נפרד והאיור אינו תואם. המסתכל אינו מודע שמדובר בגמדים, למרות הסמל של שקית על מקל. אנחנו מסיקים שמדובר בילדים, אך לא נוצרת תחושה שאנחנו מטפלים בגמדים-וחבל. כי המושג גמד וקטנות מתעוות.

אדגר הדחליל

כתב: קנטה אדמונדס, תרגום מאנגלית: דורון קורן, איירה: הלה חבקין, הוצאת: ידיעות אחרונות/חמד, 19 עמ', מנוקד, מחורז. לכיתות נמוכות.

השיר - הסיפור בצורה אלבומית מספר על דחליל המחפש חבר. הגשם הרוח והאור (השמש) סירבו להתחבר אליו כי כולם טענו שהם עסוקים מאוד במילוי תפקידם.

בינתיים, העורבים הסתערו על שדה התירס "חבטו, ניקרו, דקרו" והדחליל קרא בקול הצילו, "כי גונבים/ת'תירס הכי טובים".

כל השלושה: הגשם, הרוח והשמש, השתכנעו שהדחליל בצרה, חזרו לשדה
התירס והברווחו את העורבים.

זה סיפור המדגיש את התירוץ של עיסוק כמקובל גם בחברה, ואינם מגישים
עזרה דחופה למי שזקוק לה.

ועל כך מסיים המחבר "נו מה אתם אומרים על זה?"

אבא שלי הוא גם אמא שלי

כתב: יובל ידעו, אירח: אסתי קדמון, לילד, 1998, 42 עמ', מנוקד. לכיתות נמוכות.

המחבר מספר לקוראים על מותה של אמא במחלה קשה - סרטן. וכדי לרכך את
הכאב אומר אבא שהנשמה עפה ומגיעה שמימה, ולכן הכאב מתרכך, מה עוד
שאמא אינה סובלת.

בסיפור מתוארים געגועים לאמא, אך ניכרת המגמה חינוכית.

"כאמן העריץ בו ביאליק את כוח הפשטות, את הצלילות
שבסגנונו: כאדם, נשען על מחשבתו הפוריה, על כאב
האדם וכאב האומה שהיה עולה מתוכה. היא היתה לו
המוצא היחיד מן התווה ובוהו, לה הוא שומר אמונתו כל
ימי חייו".

פיכמן יעקב 1891 - 1954, מתוך שלושה דורות עמ' 138

תינוק צא כבר!

כתבה: רות פלס, ציורים:
גיל-לי אלון קוריאל,
ספרית-פועלים, 2000,
23 עמ', מנוקד.
לגיל הרך.

תינוק עומד להיוולד במשפחה, ושני האחים הקטנים, רום וגיא, חסרי סבלנות ורוצים שכבר יצא, האם מסבירה להם את מצב התינוק ברחם. בספר מתגלה חוסר הבנתם של ילדים קטנים בנושא: מהו תינוק, והם מציעים ללמדו ללכת ולשחק כדור-רגל. הספר מתנהל כדו-שיח בין האם לילדיה, והיא מלמדת ומסבירה להם, דבר ההופך את הספר לדידקטי. אין כאן חוויה, אלא ביטוי לקוצר רוח. האם מקרבת אותם לתינוק ע"י מישוש ביטנה והבטחה שהם ישארו אהובים תמיד. "ללדת זו עבודה קשה וגם להיוולד זה לא קל" - משפט שיש בו אמת, אך בספר זה נשמע בנאלי.

הספר מתאים למשפחה המחכה ללידה. ל.ח.

מעשה בבלון צהוב

כתבה: דבורה אמיר,
ציורים: הילי הילמן,
הוצאת ספרית-פועלים,
2000, 24 עמ', מנוקד.
לגיל הרך ולגן.

נושא הבלונים שב ועולה בספרים רבים לקטנים ופעוטות: הבלון צבעוני, קל תנועה, מרחף, נעלם וחוזר, מתמלא ומתרוקן... הוא מזכיר שמש, ירח... אפשר לחבק, להדוף וגם לפוצץ בשמחה... עולם מלא של דמיון ומשחק. בסיפור שלפנינו שומר הבלון הצהוב על נעמי הקטנה עד שנעלם. ובשובו הוא מביא עמו ציפור וגוזלים הממשיכים לשמור על נעמי הקטנה הישנה במיטתה... סיפור נעים נוסף על בלון - הפעם כשומר ומשגיח - מעוטר באיורים נעימים, בצבעי פסטל רכים המוסיפים לנופך החלומי של הסיפור. ע.ק.

ההבטחה

כתבה: ענת בן ישי הוצ:
כתר, ציירה: אלישבע
געש, (20 עמ') מנוקד,
לגן ולכיתה א'.

זהו סיפור על הפרת הבטחה. דוד אברשה נוסע לאמריקה ומבטיח לילדה שיביא לה בובה יפה במתנה. הילדה מחכה זמן רב, וכשהדוד סוף סוף חוזר, מתברר שהוא שכח את הבטחתו. מוסר ההשכל, שכתוב במפורש בסוף הסיפור, הוא: מי שמבטיח חייב לקיים, ואם יש חשש שלא יוכל - שלא יבטיח.

ציוריה של אלישבע געש גדולים ומושכים את העין, אם כי נדמה לי, שלפי הסיפור, הילדה צריכה להיות בת 6-7 כדי שתוכל בהתמדה כזאת לדבוק בהבטחה, ואילו הילדה באיורים נראית בת 3-4 לכל היותר. י.ג.

יותר רוצה לגדל בבית שלו איזו שהיא חיה. אמא עוזרת לו למצוא חיה מיוחדת, לא סתם חיה כמו שיש לכל החברים שלו. ליותר יש דרישות משלו: שתהיה קטנה (אבל לא יותר מידי) שתהיה רכה, חמימה, עגולה ושקטה. אמא מציעה: אולי פיל, אולי עכביש, עכבר, חיפושית ועוד ועוד - אך יותר מוצא בכל אחת מהן חסרונות... הפתרון נמצא ממש אצל השכנים. חית מחמד עם כל המעלות. שפרה הורן מגישה ספר מתאים ומהנה לגיל הצעיר. סיפור מעולמם ומתחום התעניינותם של הקטנים, הבנה של האם לדרישות ילדה ומבחינה סגנונית חזרות רבות על בטויים ותיאורים. כל זאת בהגשה גרפית יפה-פיה של כריסטינה קדמון. צבעים פסטליים עדינים ודמויות ברורות. ע.ק.

אין חיה כזאת
כתבה: שפרה הורן,
ציורים: כריסטינה
קדמון, הוצאת ידיעות
אחרונות, / דובונים,
2000, 27 עמ', מנוקד.
לגן ולכיתה א'.

סיפור על שני ילדים ושני ילקוטים: אחד שחור ואחד צהוב. ועל אמא עם רעיונות מקוריים הרוצה להסביר לילדיה את ההבדל בין אהבה ואלימות. בדרך של משחק ויצירתיות מביאה האם את ילדיה למצוא את כל המילים המתחילות בא' ושייכות לשני המושגים הנ"ל. ומה גדול ההבדל בין ילקוט של אלימות וילקוט של אהבה! צריך רק לדעת לבחור ביניהם. סיפור זידיקטי עם מסרים עכשוויים, מלווה בציורים מתאימים וחיכניים. ע.ק.

ילקוט בלי אלימות,
ילקוט של אהבה
כתבה: סמדר שיר,
ציורים: איתן קדמי,
הוצאת
ידיעות-אחרונות, 2000,
24 עמ', מנוקד.
לגן ולכיתות א'-ב'.

אולי ראית ילד כזה?
כתבה: עדינה בר-אל,
ציורים: נורית צרפתי,
ספרית-פועלים, 2000,
35 עמ', מנוקד.
**לגן חובה וכיתות
א' ב'.**

שני נושאים השלובים זה בזה: אחים תאומים והליכה לאיבוד. גל וגיל הם תאומים זהים וקשה להבדיל ביניהם. כאשר אבא אומר שגל גבוה מגיל בשלושה סנטימטרים הוא מעורר את קנאתו של גיל הרוצה להיות בן יחיד. ביום העצמאות נבהל גל מהזיקוקין, בורח והולך לאיבוד. הדאגה לו והחיפושים אחריו, "אולי ראית ילד כזה בדיוק?" כאשר גיל משמש דוגמא לבן האובד, מסירים מגיל את הקנאה באחיו, והוא גאה על שעזר למצוא את גל בן דמותו.

ספר נחמד ואמין, יש בו רגשות אמת של תאומים, הומור והרפתקה. ל.ח.

**כל אלה ועוד ואף לא
חתול אחד**
כתב: צביקה זליקוביץ,
ציורים: רוברט נדלר,
אביב, מו"ל, 2000, 48
עמ', מנוקד.
לכיתות א' ב'.

ספר עליז וחייכני, סיפורי חיות הומוריסטיים ובעצם ספר "נונסנס", על דיאלוג בין איל הצפון ארוך קרניים ושועל יפה זנב; על עכברוש הפוסק כי מרוב נוצות של הטווס אין רואים את הזנב; על אפרוח המחכה שהשבלול יצא מן הביצה ובהעדר חתול - כלבים נובחים באשפה. בחרתי בסיפור הקנגרו: "למועדון בילירד הקנגרו נכנס ובידיו מקל תפס. אך לא ידע לאן את הכדור יכניס, לחור שבשולחן או אליו לתוך הכיס".

הטקסט נכתב בעקבות הציורים היפים של רוברט נדלר, ארכיטקט וצייר. ש.ג.

**אולי תשימו לב גם
אלי!**
כתבה: חוה שכטר,
ציורים: כריסטינה
קדמון, הוצאת רכנולד,
1999, 38 עמ', מנוקד.
לכיתות ב' ד'.

הדובר בסיפור הוא רן המקנא מאוד באחותו הקטנה, טל, ומנסה למצוא דרך כדי ש"ישימו לב אליו". רן מחליט להיות לא נחמד, לא חייכן, שקט מדי גם בבית וגם בביה"ס ואפילו אל חבריו אין הוא מתנהג כרגיל. וכל זאת - כדי לזכות בתשומת לב.

היחסים בין אחים במשפחה הוא נושא נפוץ בספרות בכלל ובספרות הילדים בפרט, והאפיזודה המועלית בסיפור זה יכולה להתרחש בכל בית ובכל משפחה.

מסופקתני אם סופו של סיפור זה תורם משהו לפתרון הבעיה. ע.ק.

ילד נושך ועוד סיפורים
כתב: יהודה אטלס,
ציורים: דני קרמן, הד
ארצי שבא, 2000, 93
עמ', מנוקד.
לכיתות ג'-ד'.

יהודה אטלס, הפעם בפרוזה, מספר מהווי ילדותו במושב בשנות ה-50, בעידן טרם המחשב והטלוויזיה ובמחורזות בהם גולות נקראו בלורות, ושסך - אשקידנייה. ילד נושך הוא סיפורו של ילד שלא יודע להרביץ, ובמצוקת חלש בחברה כוחנית הוא לומד לנשוך. ויום אחד אחרי שנשך סתם כך חבר טוב, הפליא בו אביו את מכותיו. אטלס מציין שעד היום לא סלח לאביו על המכות. בסיפורים האחרים, כמו "משהו יפה לבית" "והמלח הכחול, עולה תמונה של ילדות אחרת מזו של היום. הורים קשיי יום ופרנסה עובדים קשה ומפעילים סמכות: כך אמרתי-וזהו. "עם אבא לא מתווכחים", המורה תמיד צודק". היתה זו חברה ספרטנית וקשה. בסיפור "המורה להיסטוריה" מתאר אטלס התעללות ילדים באחר, בחלש. "כל עולה של תקופת הבגרות סלחתי מזמן, זה בטוח. אך פנקס הילדות נשאר משום-מה פתוח... ש.י.

מהפכת התפוזים שלי
מתי
כתבה: תמי שם-טוב,
ציורים: רחלה זנדבנק,
הוצאת
הקיבוץ-המאוחד,
2000, 75 עמ', מנוקד.
לכיתות ד'-ה'.

סיפור על צרות ששומרים אותן בסוד: סבתא לא מגלה לאיש חוץ מנכדתה מתי כי ראייתה התדרדרה. מתי לא מגלה לסבתא שלמרות שהיא בכיתה ג', אינה יודעת קרוא וכתוב. וכשסבתא מבקשת שהיא תקרא לה מהעיתון - מתי קוראת מהדמיון. דוד יואל עוזר למתי להתגבר על בעיית הלמידה שלה, וסבתא קונה זכוכית מגדלת. מתי מגלה תגלית חשובה הקשורה בתפוזים ובזיהום אויר, ותגלית זו גם מסייעת בעקיפין להתגבר על בעיית הקריאה והכתיבה. ספר נהדר, מומלץ בחום. קריא ומרתק, ומספר גם על יחסים פנים במשפחה. ש.י.

הרפתקאות מטריפות במיוחד
כתבה: חנה לבנה,
ציורים: דני קרמן, הוצאת
הקיבוץ-המאוחד, 2000,
60 עמ'.
לכיתות ג'-ה'.

סיפור הרפתקאות מלא דמיון והומור אבסורדי. גיבורי הסיפור בעלי השמות יוצאי הדופן - "אפונת דבש" ו"תמר לח" חברים בחוג פרור, המאפשר לחבריו לקפוץ בטרמפולינה - כמעט עד ניו-יורק. החברים מטכסים עצה ופועלים לפיוס בין הוריו הפרודים של תמר לח, ומשפצים ציור של לאונרדו דה וינצ'י. ב"סעודה האחרונה" של גיבורינו הסועדים אוכלים ממש, ואף יושבים מסביב לשולחן מ-2 צדדיו (להבדיל מהמקור). ש.י.

דרך הלב

כתבה: מיכל סנונית,
ציירה: אלינור, הוצאת:
ידיעות-אחרונות/ספרי
חמו, 1988, לא מצוין
מס' עמודים, מנוקד.
לכיתות ה' ומעלה.

סקירת חייו של אדם מיום לידתו עד יום מותו. זו סקירה
סמלית שבה האדם מכונה "לב קטן". אמו היא הפרח שממנו
הוא נזרק לעולם. העולם רב גוני, מלא צלילים וצבעים, אך
גם סכנות אורבות בו. את הסכנות מסמל היער, שבו נדקר
הלב מקוצים ומפחד מחיות רעות. הנהר שלתוכו נופל הוא
זרם החיים, מסוכן ומענג. האנשים המסומלים כלבבות
שונים זה מזה, עד המפגש עם מלכת הלבבות המשיבה לאדם
אהבה ואושר. הזקנה - סוף הדרך והמוות. הסמליות שבספר
שקופה מאוד ואין בו רעיונות חדשים. הלבוש מנסה להיות
פיוטי, אך אין בו עומק. ל.ח.

מנהות הזמן 7, פלוגת האש

כתבה: גלילה רון פדר -
עמית, הוצ': מודן, ציירה:
גלילה ברנשטיין, 1999, 87
עמ', מנוקד.
לכיתות ד-ו.

מעבר לתקופות אחרות באמצעות מנהרת זמן הוא תמיד
דבר מרתק, והסופרת משתמשת בו כדי לספר לקוראים
הצעירים על תקופות שונות.
הספר הזה עוסק בתקופה של טרום המדינה, ב"ידיד"
אורד וינגייט המלמד את פלוגת הפלמ"ח לצאת בלילה
ולתקוף את האויב.
הספר קריא מאד וילדים בכיתות ד-ו קוראים בו ברצון רב.
קשה לומר שאפשר ללמוד ממנו רבות על אותה תקופה.
האירועים וה"אקשן" מסביב חשובים לא פחות מאשר
המפגש עם פלוגת האש.
גם המפגש עם אנשי הפלוגה נראה יותר כעין מפגש עם
ה"חברה" מאשר עם קבוצת לוחמים רצינית.
אך אם הספר יגרום לקוראים בו רצון להעמיק יותר בתקופה
המסופרת - הרי שבזה חשיבותו. י.ג.

בלתי רצוי, (בסדרה) חבורת מבוא-האלה

כתבה: עמית
גולדשטיין-לירן, ציורים:
ליאורה גרוסמן, הוצאת
ספרית-פועלים, 2000,
74 עמ'. לכיתות ה'-ו'.

נועה שוקי וגונן הם חבורת מבוא האלה. תלמידי ביה"ס
יסודי בעלי מודעות חברתית ואנושית. החברות נותנת
לנועה אומץ להתמודד עם בנות הכיתה המחרמות את גל,
ומול המנהלת - בנושא פיטורי השומר הוותיק חביב
הילדים. חוץ מזה נעזרת נועה בסבתא ומגישה עבודה
אישית בנושא הצוענים.
ספר קריא ומעניין, הקורא ליושר ומעורבות חברתית. ש.ג.

גיבור על חזקים
כתבה: חגית אהרונוף,
הוצאת: הקיבוץ
המאוחד, סדרת: קריאת
עשרה, איורים: אבי כץ,
2000, 74 עמ'.
לכיתות ה'-ח'.

הסיפור עוסק בבעית האלימות. אביתר בן ה-11 נופל קרבן לקבוצת נערים שבראשם עומד נער שכן, שהתדרדר לסמים. משפחתו לא מודעת למצבו, אך הנער זקוק לכספים והוא פוגע באביתר.

הספר עוסק בעיקר בבעיה של הפחד לספר את מה שארע למבוגר שיכול לעזור.

רק לאחר התלבטויות ופחדים רבים מספר אביתר את הסיפור לחברו, ובעזרתו הסיפור מסופר לילדי הכיתה שנרתמת לעזרתו, ולמחנכת - מתברר שהילדים לא תמיד יכולים לעזור, אך היא מזעיקה את המשטרה. הקורא מגלה את הדרך הלא פשוטה, אותה עובר אביתר עד שהוא מגיע עם הוריו לבית המשפט להעיד נגד הנער, ובזאת לעזור לעצמו, לילדים אחרים בשכונה וגם לנער עצמו, שיש להניח שמעתה יטופל ואולי גם יצא ממעגל הסמים. י.ג.

דברים שאומרים לים
כתבה: יהודית דריגט
הוצאת: ספרית
הפועלים, איורים: (שחור
לבן) כריסטינה קדמון,
סדרת הילד הקורא,
2000, 72 עמ'.
לכיתות ה'-ו'.

מיקי, ילדה חכמה ורגישה, גדלה במשפחה חד הורית. האב עזב את הבית כשהיתה תינוקת. האם שחלמה להיות רקדנית עוברת משברים קשים שמשפיעים על החיים בבית.

מיקי, מתמודדת עם הבעיות. היא חזקה ואינה מוותרת. היא מוצאת את מקומה בכיתה, מתיידדת עם כביר, בן כיתתה, שגם לו בעיות במשפחה, שומרת על החברות היפה עם שירה וקשורה לאם, שלאחר טיפול מוצאת את הכוח להתחיל לחיות מחדש.

למרות התחושה שמלווה אותנו לאורך קריאת הספר, שמיקי היא זו שתמשיך לדאוג לאם, הרי שמשפט הסיום בסיפור משאיר את התקווה שאולי יתהפכו התפקידים: "בואי, מיקי'לה. נלך הביתה, יש לנו עוד כמה דברים חדשים להכניס למגרת העתיד שלנו."

י.ג.

ילד אמיתי

כתבה: חנה ליבנה,

הוצאת: ספרית הפועלים.

איורים: אלכסנדר

לויטס. סדרת הילד

הקורא. 2000. 92 עמ'.

לא מנוקד.

לכיתות ד'-ו'.

את אלון בן ה-11 מעסיקות שתי בעיות: האחת שהוא ילד מאומץ והשנייה שהוא רזה מאד.

אלון גדל במשפחה חמה ותומכת ויש לו שתי אחיות צעירות שאינן מאומצות. הוא ילד נבון אך חסר שקט ומסתבך בכל מריבה. הוא מופנם וקשה לו ליצור קשר עם ילדים בני גילו. הוא מוערך ע"י ילדי כיתתו אך אינו מסוגל בהסתגרותו לחוש בזאת. בכיתה עוסקים בנושא "שורשים", אלון שמצא במקרה את תעודת הלידה שלו, מחליט ללכת לבית החולים בו נולד ולחפש מידע על אימו הביולוגית. להרפתקאה מצטרפת בת דודתו, טלי, ויותר מאוחר גם רותם, חברתו לכיתה.

מכתב שהושאר בזמנו בבית החולים מאם צעירה, שהיא כנראה אמו של אלון, אל בנה הפעוט, גורם לאלון לחוש קצת שקט נפשי, והוא חוזר שלוו יותר למשפחתו האוהבת.

הסיפור כתוב בגוף ראשון, מפי אלון. דרך כתיבה זו הצליחה הסופרת להעביר לקורא את תחושת חוסר השקט והקשיים שלו בחברת הילדים. י.י.

הסיפור מתרחש באנגליה שם האנשים נחלקים לשני סוגים: למוגלים, אנשים שבדמם לא זורמת אפילו טיפה אחת של דם קוסמים, ולקוסמים למיניהם. הארי נולד להורים קוסמים. אחות אמו ובעלה, התייחסו לעניין ככתם משפחתי, וניתקו כל קשר עם האחות. כשהארי היה בין שנה נהרגו הוריו ע"י הקוסם הרשע וולדמוט, הארי עצמו ניצל ונשאר עם צלקת על מצחו. עשר שנים עצובות הוא חי אצל משפחת דודתו, עד שהוא מקבל את ההזמנה לבוא וללמוד בביה"ס לקוסמים. שם כל עולמו משתנה.

הספר קריא מאד, הדמיון של הסופר "זורק" את הקורא לעולם עשיר, שונה ומיוחד. זהו ספר שקוראים צעירים ובוגרים נסחפים בעלילתו המיוחדת. עכשיו תורגם לעברית גם הספר השני בסדרה: הארי פוטר וחדר הסודות. י.י.

הארי פוטר ואבן

החכמים

מאת: ג'יי. קיי. רולינג

הוצאת: ידיעות

אחרונות. ספרי חמד.

ספרי עלית הגג. 2000,

מאנגלית: גילי בר-הלל.

316 עמ'.

לכיתות ו' ומעלה.

מישהו לדוץ אתו
כתב: דויד גרוסמן
הוצאה: הקיבוץ
המאוחד, הספרייה
החדשה, ספרי סימן
קריאה.
עורך: מנחם פרי. 2000.
340 עמ'.
לחטיבת הביניים
ומעלה.

תמר בת ה-16, ילדה מאד מיוחדת: חכמה, אחראית, שרה
יפה וגם נאה, מבית אריסטוקרטי אך מאד מגוכר. תמר
מחליטה לצאת לרחובות ולחפש שם את אחיה, המבוגר
ממנה בשנתיים, שהדרדר לסמים קשים. מלווה אותה
במסע המיוחד דינקה כלבתה.

בדרכה הקשה מאבדת תמר את הכלבה וזו מועברת
לעירייה. אסף בן ה-16, שעבד במשך חופשת הקיץ
בעירייה, יוצא עם הכלבה לחפש את הבעלים. לאט לאט
נחשפת בפני אסף אישיותה של תמר. הוא נפגש עם
אנשים שונים, חלקם תומכים ועוזרים, חלקם רודפים
ומפחידים.

בסופו של דבר נפגשים השניים ואהבה מיוחדת נקשרת
ביניהם.

זהו ספר נפלא, סוחף בעלילתו המיוחדת. מציג בפני
הקוראים עולם של ילדים שהדרדרו לסמים ומבוגרים
שמנצלים אותם. מציג את מסירותה של תמר לאחיה
לעומת ההורים שהרימו ידיים ונטשו אותו. הספר מציג
את אסף המופנם והישר, שבדרכו הכנה והפשוטה מצליח
לחדור ללבם של אלה האוהבים את תמר ולהיעזר בהם.
הספר, כמו ספר לגיל הנעורים, מסתיים באופטימיות של
הקשר בין אסף לתמר, ועם תקווה שאולי גם שי, האח,
יצליח עם משפחתו, לבנות חיים חדשים. י. י.

נתקבלו למערכת

יוהב, כתב: וולף ארלברוך לאונרד, עברית: אלישבע אבשלום, כתר, (לא מצויין
מאיזו שפה) לא ממוספר, אין שנת הוצאה.
גרב, כתבה: אמונה אלון, צייר: אורי, הוצאת דור, 2000. לא ממוספר.
אוגבו, כתבה וציירה: אורה איל, הוצאת איילות, 2000, לא ממוספר.
טיולי משפחה בכיף (טיולי טבע ומשחקים).
מאת: שמואל ביגלמן ותמר טל-שיר-ליפשיץ. הוצאת: כתר, 158 עמ'.

SIFRUT YELADIM VANOAR
Journal for Children's and Youth Literature

Sept 2000, Vol. XXVII No.1 (105)
ISSN 033334 – 276X
Editor **G. Bergson**

Devora Hanevia St.
Lev Ram Bldg.
Jerusalem, Israel

CONTENTS

The Half Yearly Conference, July 2000

Caring and Involvement – A Debate on Values and
Their Expression in Children's Books;
Jewish Education in the Diaspora

1

Study and Research

Animals in Literature and Reality

Hertzeliya Raz

38

Reviews

Reflections on the book "Ve'eli lo ichpad lach" -
And Don't you Care About Me?

Ella Sagie

46

Three Books: "www. Azazel";

"Ima Al Tavoi" - Mum! Don't Come!;

"Hamchashefa Mirechov Melchett 3" -

The Witch from 3 Melchett Street.

Nira Fradkin

48

"Doosha" – A boy with beautiful eyes

Ada Keren

50

At first Sight

G.Bergson

52

From the Bookshelf

58

On the Editor's Desk

65

Contents in English

66

Contents in Hebrew

67

התוכן

הכנס החצי שנתי

1	ערכות, מעורבות - בירור ערכי; הינוך יהודי בתפוצות
3	הזמן שהקדשת לשישנה - רוני גבעתי
8	ערכות, מעורבות ושיויון בין המינים - חוה שכטר
14	על ערכות ומעורבות בסיפורים על חסידים - יונדב קפלון
17	חברות, שוויון ושותפות גורל בספרי: לראות בעיניים עצומות - ענת ישראלי
21	הינוך יהודי בתפוצות בספרי: השלג האחרון - אירית שושני
26	הינוך יהודי בתפוצות - ענת בן-ישי
30	נקודה כחולה במצח - ערכות ומעורבות - גיתית מור
34	ערכות, מעורבות - כל ילד שווה כל ילדה שווה עיון בספרי: אמא, אל תבואי! - רבקה מגן

עיון ומחקר

38	בעלי-חיים בספרות ובמציאות - הרצליה רז
----	---------------------------------------

ביקורת

46	הרהורים בעקבות הספר ועלי לא איכפת לך - אלה שגיא על שלושה ספרים: דבליו דבליו דבליו עזאזל; אמא, אל תבואי!
48	המכשפה מרחוב מלצ'ט - נירה פרדקין
50	על: דושה - ילד יפה עיניים... - עדה קרן

52	במבט ראשון - גרשון ברגסון
----	---------------------------

ממדף הספרים

58	
65	נתקבלו במערכת
66	תוכן באנגלית
67	תוכן בעברית

המשתתפים בחוברת

הסופרים שהרצו בכנס: ברגסון גרשון - חוקר ספרי ילדים, משרד החינוך והתרבות; פרדקין נירה - חוקרת ספרי ילדים; קרן עדה - משרד החינוך והתרבות; רז הרצליה - סופרת וחוקרת ספרי ילדים; שגיא אלה - חוקרת ספרות ילדים.